

قىرغىزىستان ئۇيغۇرلىرى «ئىتتىپاق»
جەمئىيىتىنىڭ ئاممىۋىي - سىياسىي گېزىتى
Общественно - политическая газета
Общественного объединения уйгуров
«Иттипак» Кыргызской Республики

ИТТИПАК

ئىتتىپاق يىنقىماق

№ 3 (881), март, 2021 г.

2021-يىلى، نورۇز 3-سان (881)

-Газета издается с марта 1994 года

В НОМЕРЕ:

Встреча с ректором
КТУ «Манас» Стр.2

ДУК рәһбәрлири билән
учрушуш 4-бәт

Әлишир Навоий

8-9-бәт

Невосполнимая утрата
стр -15

Звёзды спорта
Стр.16

С ВЕСЕННИМ ПРАЗДНИКОМ НООРУЗ! Норۇز بايرىمىڭلار مۇبارەك بولسۇن!

Президент КР Садыр Жапаров
21 марта поздравил кыргызстанцев с праздником Нооруз

«Дорогие соотечественники!
От всего сердца поздравляю всех с праздником Нооруз!
Нооруз — один из древнейших празднеств в истории человечества, который отмечается на протяжении тысячелетий. Суцностью праздника является прославление обновления природы, обозначение тесной связи между обществом, человеком и окружающей средой.

Еще много веков назад наши предки знали, что в этот момент день равняется ночи, а далее световой день становится длиннее и начинается весенний труд. Так издревле возник обычай отмечать и воспевать этот день, считая его священным. Выражение „Великий день народа“ восходит к тем давним временам. Сегодня народ Кыргызстана какникогда с нетерпением ожидает новых преобразований, стремясь к развитию. Эта весна особенная для республики, потому как перед народом стоит очень важное и ответственное событие, необходимо сделать еще один важный шаг для закрепления прошлых достижений и реализации реформ — провести Референдум по проекту новой Конституции.

Его цель — вознести наше общество на новые высоты, к благополучной жизни, к укреплению единства нации. Каждая семья сегодня, сидя вокруг накрытого дасторкона, через благословения выражают свои надежды на очищение общества и желают прихода благополучия в свои дома. Ведь мы можем построить светлое будущее только на основе единства и сплоченности. Пусть Нооруз и далее вдохновляет нас и принесет счастье нашему народу! Пусть он принесет нашей стране процветание и благоденствие!»

Официальный сайт Президента КР

پرېزىدېنت سادىر جاپاروۋ 21-مارت كۈنى قىرغىزىستان خەلقىنى نورۇز بايرىمى بىلەن تەبرىكلىدى.

ھۆرمەتلىك ۋەتەنداشلار! مەن نورۇز بايرىمى بىلەن ھەممىڭلارنى چىن كۆڭلۈمدىن تەبرىكلەيمەن! نورۇز بايرىمى ئىنسانىيەت تارىخىدىكى نەچچە مىڭ يىلدىن بۇيان نىشانلىنىپ كېلىۋاتقان ئەڭ قەدىمكى بايراملارنىڭ بىرى. بۇ بايرامنىڭ ماھىيىتى - تەبىئەتنىڭ يېڭىلىنىشىنى مەدھىيەلەش، جەمئىيەت، ئادەم بىلەن مۇھىتنىڭ قويۇق باغلىنىشىنىڭ بەلگۈسى. نورغۇن ئەسىرلەر ئىلگىرى، ئەجدادلىرىمىز بۇ پەيتتە كۈننىڭ كېچىگە تەڭ كېلىدىغانلىغىنى، ئاندىن كۈندۈزنىڭ ئۇزۇن بولىدىغانلىغىنى ۋە ئەتىيازلىق ئەمگەكنىڭ باشلىنىدىغانلىغىنى بىلگەن. بۇ ئادەت قەدىمكى دەۋرلەردىن باشلاپ تا ھازىرغىچە باھار بايرىمى بولۇپ كەلمەكتە. بۈگۈنكى كۈندە، قىرغىزىستان خەلقى يېڭى ئۆزگىرىشلەرگە ئىنتىزار بولۇپ، تەرەققىيات ئۈچۈن تىرىشماقتا.

بۇ باھار جۈمھۇرىيەت ئۈچۈن ئالاھىدە، چۈنكى ئىنتايىن مۇھىم ۋە مەسئۇلىيەتچان بىر ھادىسە خەلققە دۈچ كېلىۋاتىدۇ، ئىلگىرىكى مۇۋەپپەقىيەتلەرنى مۇستەھكەملەش ۋە ئىسلاھاتنى يولغا قويۇش ئۈچۈن يەنە بىر مۇھىم قەدەم تاشلاپ، دۆلەتنىڭ يېڭى ئاساسىي قانۇن لايىھىسىنى ئومۇمىي خەلق ئارىسىدا ئاۋازغا قويۇش كېرەك.

بىزنىڭ مەقسىتىمىز جەمئىيىتىمىزنى يېڭى پەللىگە كۆتۈرۈش، گۈللەندۈرۈش، مىللەتنىڭ ئىتتىپاقلىغىنى كۈچەيتىش. ھەر بىر ئائىلە بۈگۈنكى كۈنلەردە دەستۇرخانىنىڭ ئەتراپىدا ئولتۇرۇپ، جەمئىيەتنىڭ پاكلىنىشىنى ۋە رىۋاجلىنىشىنى ئۈمىد قىلىدۇ. بىز پەقەتلا ئىتتىپاقلىق ۋە شانلىق ئەمگىمىز ئارقىلىق ئۆزىمىزنىڭ پارلاق كېلەچىكىمىزنى بەرپا قىلالايمىز. نورۇز بىزنى داۋاملىق ئىلھاملاندۇرۇپ، خەلقىمىزگە خۇشاللىق ۋە بەخت - سائادەت ئاتا قىلسۇن! دۆلىتىمىزگە گۈللىنىش ۋە مېھرىۋانلىق ئېلىپ كەلسۇن!

قىرغىزىستان جۈمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ رەسمىي تورى

Встреча с ректором КТУ «Манас»

ООУКР «Иттипак» всегда проявляет особую поддержку юному поколению нашего Общества, поэтому образование уйгурской молодежи всегда стоит на первом месте. С целью сохранения и укрепления отношений между братским турецким и уйгурским народами, была организована встреча с ректором Кыргызско-Турецкого университета «Манас».

15 марта 2021 года ООУКР «Иттипак» во главе с председателем Аскармом Касымовым, главным редактором газеты «Иттипак» Акбаржаном Баудуновым, писателем и поэтом Музаппарханом Курбановым, а также доктор-

анткой университета им. Хаджи Байрам Вели г. Анкары Дильназ Сайпединовой состоялась встреча с первым лицом КТУ «Манас», ректором Альпарслан Жейланом.

В ходе встречи были затронуты вопросы поступления абитуриентов в университет Манас из числа уйгурской молодежи и содействие в этом вопросе со стороны ректората КТУ «Манас». На встрече были сказаны слова благодарности от председателя ООУКР «Иттипак» турецкому народу в лице Альпарслана Жейлана, после чего в знак благодарности был подарен национальный уйгурский головной убор «доппа» и книга – альбом известного уйгурского ху-

джника Кыргызстана Сабита Бабаджанова «Лик мироздания».

Благодаря усилению и поддержке ООУКР «Иттипак» за последние 5 лет в престижные университеты Турции поступили свыше 100 человек. Несомненно, этот показатель должен расти из года в год для того, чтобы наше поколение достигло немалых высот как в сфере образования так и на профессиональном уровне.

Дильназ Сайпединова,
докторантка университета им. Хаджи Байрам Вели г. Анкары

Сөйүмлүк гезитимизни кәдирләйли

Хәлқимиздә «гезит - һаятимизниң әйниги» дегән гәп бар. Бу һәктә көп сөзлимиһәкму, һәр қандақ инсан билдиқи, гезит һәммиһизниң йеқин сирдиһидур.

Көп жиллардин бери Қирғизстан уйғурлири «Иттипак» жәмийитиниң һәмийлиғида нәшир қилинип келиватқан «Иттипак» гезити һаятимизда әң чоң байлиғимизға, мәдәтқаримизға, йеқин достимизға айланди. Биз бу гезит арқилиқ дунияда болувақан муһим өзгиришләр, вақиәләрдин, йеңилиқлардин хәвәрлар болмақтимиз. Башқа гезит-журнал, радио, телевидение каналлирида елан қилинмайдиған йеңи хәвәр вақиәләрдин, баһалиқ илмий, тарихий мақалилардин бәһриман болувақимиз. Уйғурлар һаятидиқи муһим муәммалләр, яш әвлатларниң утуқлири - илим, тәнтәрбийә, сәнәт, әдәбият саһасидиқи мувапқәйәтлиридин махтинишқа муйәссәр болимиз. Униңдин башқа пүтүн дуниядиқи уйғурлар һаятидиқи өзгүрүшләр вә йеңилиқларни билип туримиз. Әң муһими, вәтинимиз Уйғуристанда боливатқан вақиәләр, хәлқимизниң

көриватқан зулумлири, хитай басқунчилириниң миллитимизни пүтүнләй йоқ қилиш үчүн қиливатқан

ирқий қирғинчилиғи, яшлиримизни Хитайниң ички өлкилиригә йөткәп, қул һесаида хорлаватқанлиғи, қизлиримизни дәпсәндә қиливатқанлиғи, ар-номуслуқ қизлиримизни хитайларға хотунлуққа мәжбурләватқанлиғи, сәбий балилиримизни ата-анилиридин айрип хитай өлкилиригә йөткәп, хитай психологи-

ясини синдурватқини, һәр бир уйғур аилисигә «кошмақ тикқан» дәп хитайларни әкирип қойғанлиғи вә уларниң

өй егисигә айланип, уйғурлар үстидин һөкүмранлиқ қиливатқанлиғи, түрмиләрдә, лагерьларда миллионлап инсанларниң хорлиниватқанлиғи вә өлтүриватқанлиғи һәққидә хәвәрлар боливатимиз.

Қара-Балта шәһири көп жиллардин буян уйғурлар башқа милләтләр билән биллә олтурақлишип яшаватқан

шәһәрләрниң бири. Шәһиримиздин көрнәклиқ инсанлар чикқан вә яшиған. Шу сәвәплиқ «Иттипак» гезити нәшир қилинишқа башлиғандин буян жүртдашлиримиз интайин зор қизгинлиқ билән «Иттипак» гезитигә муштири болмақ болуп кәлмәктә. Яшлиримизму, «Иттипак» гезитиниң уйғурлар һаятида қанчилиқ муһим роль ойнайдиғини чүшинип, гезит қолиға тәккичә тәкқазалиқ билән күтмәктә.

Қара-Балта шәһиридә бурун «Иттипак» гезитигә муштири болғанлар 100дин артуқ болса, бу жил 150 нусқиға көпәйди. Яшлиримиз гезитимизниң қәдирини тонуп йәтмәктә. Келиңлар, һөрмәтлик кериндашлар, һәммиһиз бирлиқтә сөйүмлүк «Иттипак» гезитимизни қәдирләйли!

Қара-Балта шәһири аһалисидин:

Ғәйрәт Қасимов, Мөйдүнжан Мусаев, Абдукерим Момунов, Әркин Садиқов Һажимурат Һашимов, РейимҺажидәхмәтов, Бақижан Алимжан, Тохтажи Мүһәммәт, Мүһәммәтжан Ясин, Алимжан Розиев қатарлиқлар.

Иттипак

Главный редактор: Баш мөһәрир: Акбаржан Баудунов
Зам. редактора: Мүһәрирлер: Абдурахим Хатизов, Осман Турдиев

Редакция: Мухаммеджан Ясьнов, Сабидажан Бабаджанов
Дизайнер - верстальщик: Зумрат Рузиева
Набор текста: Зумрат Рузиева

Төһрр һәйһәти: Мүһәрирхан Қурбанов, Мүһәммеһәтжан Ясанов, Сабитжан Ябажанов
Дизайнер - верстальщик: Әһриһәт Рәһимов
Набор текста: Тәһкәстәти Наһор Қилған, Зумрәт Рүзиева

Учредитель: Общественное объединение уйгуров «Иттипак» Кыргызской Республики
Сәһиби: «Иттипак» җәмийәти

Свидетельство о регистрации 682, серия ГРП, номер 000833 Министерство юстиции КР
Отпечатано в типографии «Центр поддержки СМИ». Заказ № 475, тираж 3300

г. Бишкек, АНК, Дом Дружбы, ул. Пушкина, 78
инд. :720040
Тел.: 62-04-50 66-40-04

ВЕСЕННИЙ ПРАЗДНИК НООРУЗ - 2021

19 марта 2021 года в селе Лебединовка Аламединского района Чуйской области проведено мероприятие, посвященное весеннему празднику Нооруз, которое было организовано под руководством заведующей Дома Культуры Дамирой Кубатовой. На празднике в качестве гостя был приглашен аким Аламединского района Марс Саккараев, который выступил с поздравительной речью. Также на данном празднике приняли участие этно-культурные центры: казаки Семиречья, славянская и уйгурская диаспоры. На празднике были представлены национальные кухни кыргызского, уйгурского и славянских наро-

дов. Кроме того были показаны кыргызские обычаи и традиции. Всех присутствующих угощали традиционным сумелёком. Со стороны уйгурской диаспоры организаторами были: жигитбеши села Лебединовка Эркин Велямов и Исмаил Таиров, активисты села Лебединовка Абдукаим Миррахимов, Асия

Миррахимова и Дильбар Хазанова. Также в праздновании Нооруза приняли участие уйгурская танцевальная группа «Юлтуз» и музыкальный ансамбль народных инструментов «Интизар». По завершении мероприятия уйгурская диаспора получила

благодарственное письмо от имени Дома культуры села Лебединовка Аламединского района.

Исмаил Таиров,
 жигитбеши с. Лебединовка

20 марта в селе Беловодское отпраздновали Нооруз. Праздник начался с танца «Уйгур кызы» в исполнении Айгуль Нурмахамедовой. На празднике присутствовали жители села и почетные гости, которые выступили с поздравительными речами: руководитель Аппарата администрации Московского района Самат Баймурзинов,

председатель ООУ КР «Иттипак» Аскар Касымов, глава а/о Беловодского района Куан Ешалиев, глава Петровского а/о Данияр Астаров, представитель курдской диаспоры Айдан Алиев, депутаты айльных аймаков района. Затем жигитбеши села Беловодское Сиражиддин Каримов поздравил всех присутствующих с праздником

Нооруз, поблагодарил организаторов мероприятия Оттуз огул села Беловодское под руководством Икрама, Рустама, Адыла и вручил всем членам Оттуз огул благодарственные письма и национальные головные уборы. Он также выра-

зил благодарность Бахтахуну Кадырову за вклад в борьбе с коронавирусом во время пандемии и вручил ему благодарственное письмо.

После торжественной части праздника всех пригласили за праздничный стол с традиционными национальными блюдами.

Гостям и участникам мероприятия была представлена концертная программа с участием Манзуры Аюповой и Шахзады Ниязовой.

Сиражиддин Каримов,
 жигитбеши с. Беловодское

Қирғизстан уйғурлири Дуния уйғур курултейиниң рәһбәрлири билән тор арқилиқ жиғин өткәзди

28-февраль күни Қирғизстан уйғурлири «Иттипақ» жәмийитиниң идарисидә Дуния уйғур курултейиниң рәһбәрлири билән тор арқилиқ жиғин өткүзүлди. Мәзкур жиғин Қирғизстан уйғурлири «Иттипақ» жәмийити вә Дуния уйғур курултейиниң Қирғизстандики вакаләтчиси Розимуһәммет Абдулбақиниң рәһбәрлигидә үюштурулди.

жәмийитиниң Мәркәзий кеңәш әзалири, аяллар вә Яшлар комитетлириниң әзалири болуп 30дин ошук киши қатнашти.

Жиғин жәриянида ДУҚ рәһбәрлири уйғур хәлқиниң бүгүнки вәзийити, лагерлар вә мәжбурий әмгәк мәсилиси шундақла Хитай һакимийити елип

бериватқан ирқи қирғинчилик сәяситигә қарши турушта елип барған паалийәтлири тоғрисида тәпсилий чүшәнчә бәрди, шундақла Қирғизстандики уйғур жамаитиниң ой-пикирлирини аңлиди. Бу типтики жиғин Қирғизстанда биринчи қетим үюштурулди. Жиғинниң асасий мәксити-Қирғизстан уйғурлириға

һәққидә тохталди.

Мәзкур жиғин давамида Долқун Әйса әпәнди «Иттипақ» жәмийитиниң уйғур мәдәнийитини тәрәққий

уйғур жамаити биләнму тор арқилиқ учрашти. «Иттипақ» жәмийитиниң Мәркәзий кеңәш әзаси Камилжан Ниязов бу жиғиндин алған тәсиратлири һәққидә тохталди.

Мәзкур жиғинға қатнашқан Ново-Покровка йезисиниң уйғур жамаәтчилигиниң жигитбеши Ғәйрәт Жаһанов, ДУҚниң елип барған паалийәтлири вә келәчәк планлири тоғрисида өз мәһәллисидикиләргә йәткүзидиғанлиғини тәкитлиди.

Қирғизстан уйғурлири «Иттипақ» жәмийити көп жиллардин буян Дуния уйғур курултайлириға қатнишип, ДУҚ рәһбәрлири вә һәрқайси дөләттики уйғур кериндашлири билән дидадлишип туруватиду. Лекин, коронавирус кесили дунияға ямрап кетип, нурғун жиғин-паалийәтләр әмәлгә ашмиди, лекин Қирғизстан уйғур жамаәтчилиги үмүт билән келәчәккә йүзләнмәктә. Кейинки жилларда Қирғизстан уйғурлириниң яшлириму уйғур мәсилисигә көңүл бөлүп, тарихий вәтинидики вәзийәтни көрүш арқилиқ, уларниң миллий кимлиги вә вәтәнпәрвәр роһи күчәймәктә.

Мәзкур тор жиғиниға Дуния уйғур курултейиниң рәиси Долқун Әйса, муавин рәиси Әркин Әкрәм, Ижрайиә комитетиниң рәиси Әмәр Қанат әпәнди вә башқилар, шундақла Қирғизстан уйғурлири «Иттипақ» жәмийитиниң рәиси Әсқәр Қасими, башлиқ «Иттипақ»

ДУҚ паалийәтлирини беваситә аңлитиш вә Қирғизстан уйғурлири билән пикир алмишиш терикисидә өтти ойғутуп, һәри-кәтләндүргүч күч бериштин ибарәт. Зияритимизни қобул қилған Розимуһәммет Абдулбақи, мәзкур жиғинниң мәксити вә мөлчәрләнгән нәтижиләр

қилдурушта муһим рол ойнаватқанлиғини тилға алди.

Тор арқилиқ үюштурулған мәзкур жиғин вақит чәклимиси билән икки саат давам қилди, қатнашқучилар һаяжанлинип, улар билән өзлириниң пикир-тәклиплирини ортақлашти. ДУҚ рәһбәрлири йәнә Қазақстандики

Ферузә

«ئىيى» پارتىيەسى تۈركىيە پارلامېنتىدىن خىتايىنىڭ ئۇيغۇرلارغا قاراتقان زۇلۇملىرىنى «ئىرقىي قىرغىنچىلىق» دەپ بېكىتىشىنى تەلەپ قىلدى

خىتايىنىڭ ئۇيغۇرلارغا قارىتا يۈرگۈزۈۋاتقان زۇلۇملىرى ئامېرىكا ھۆكۈمىتى، كانادا ۋە گوللاندىيە پارلامېنتى تەرىپىدىن بىردەك «ئىرقىي قىرغىنچىلىق» دەپ بېكىتىلدى. تۈركىيەدەمۇ كۈچلۈك تەسىر پەيدا قىلدى. مۇشۇنداق بىر ئەھۋالدا ئۇيغۇر مەسلىسىنى ئىزچىل ھالدا ئوتتۇرىغا قويۇپ كېلىۋاتقان تۈركىيەدىكى «ئىيى»، يەنى «ياخشى» پارتىيەسى يېڭى بىر قەدەم تاشلىدى. مەزكۇر پارتىيەنىڭ پارلامېنتتىكى مەسئۇلى ئىسمائىل تاتلىئوغلۇ ئەپەندى، لۇتفۇ تۇرقان ئەپەندى، مۇساۋات دەرۋىشئوغلۇ ئەپەندىلەر 3-مارت كۈنى چۈشتىن كېيىن تۈركىيە پارلامېنتى رەئىسى مۇستافا شەنتوپ ئەپەندى بىلەن ئۇچراشقان. ئۇلار شەنتوپ ئەپەندىگە خىتايىنىڭ ئۇيغۇرلارغا يۈرگۈزۈۋاتقان زۇلۇملىرىنى تۈركىيە پارلامېنتىنىڭ رەسمىي يوسۇندا «ئىرقىي قىرغىنچىلىق» دەپ بېكىتىشىنى ۋە بۇ ھەقتە بىر قارار ماقۇللىشىنى تەلەپ قىلىپ، رەسمىي ئىلتىماس سۇنغان. تۈركىيە پارلامېنتىغا سۇنۇلغان تەلەپ خېتىدە مۇنۇلار يېزىلغان: «1948-يىلى 12-ئاينىڭ 9-كۈنى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا ماقۇللانغان ۋە 1951-يىلى 1-ئاينىڭ 12-كۈنى ئىجرا قىلىنىشقا باشلانغان «ئىرقىي قىرغىنچىلىققا قارشى تۇرۇش ئەھدىنامىسى» دە تۆۋەندىكى 5 خىل جىنايەت سادىر قىلىنسا، ئۇنىڭ ئىرقىي قىرغىنچىلىققا كىرىدىغانلىقى ئوتتۇرىغا قويۇلغان. بىرىنچى، بىر مىللەت ياكى ئېتنىك توپلۇققا مەنسۇپ ئەزالارنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى. ئىككىنچى، مەلۇم بىر مىللەت ئەزالىرىغا روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىن زىيان سېلىنىشى. ئۈچىنچى، مەلۇم بىر ئىجتىمائىي توپلۇقنىڭ بىر قىسمىنىڭ يوق قىلىۋېتىلىشى ياكى تۇرمۇش شەرت-شارائىتىنىڭ ۋەيران قىلىۋېتىلىشى. تۆتىنچى، تۇغۇت چەكلەش ۋە تۇغۇتنى توسۇش ئۈچۈن چارە-تەدبىرلەرنىڭ قوللىنىشى. بەشىنچى، بالىلارنىڭ ئاتا-ئانىسىدىن ئايرىۋېتىلىشى. يۇقۇرىقى خەلقئارا ئەھدىنامىدە دېيىلگەنلەرنىڭ كۆپىنى خىتاي ھازىر شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىكى ئۇيغۇرلارنى ئاساس قىلغان باشقا مۇسۇلمان خەلقلەرگە ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ. ھازىر بۇلار بۇ جىنايەتلەر «ئىنسانىيەتكە قارشى جىنايەت» ياكى «ئىرقىي قىرغىنچىلىق» تۈسىنى ئالماقتا». مەزكۇر تەلەپ خېتىنىڭ ئاخىرىدا مۇنۇلار يېزىلغان: ««ئىيى» پارتىيەسى بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن خىتايىنىڭ ئۇيغۇرلارغا ئېلىپ بېرىۋاتقان زۇلۇملىرىنى توختىتىش ئۈچۈن تۈركىيە پارلامېنتىدا بۇنىڭ بىر «ئىرقىي قىرغىنچىلىق» ئېكەنلىكى

«شەرقىي تۈركىستاندا ئايال» بولۇش دېگەن تېمىدا ئىستانبۇلدا نامايىش ۋە ئاخبارات ئېلان قىلىش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلدى

خىتاب قىلىمىزكى، خىتايىنىڭ شەرقىي تۈركىستانلىقلارغا يۈرگۈزۈۋاتقان بۇ جىنايەتلىرى توختىتىلسۇن ۋە جازا يۈرگۈزۈلسۇن! چۈنكى ب د ت كېلىشىمنامىسى بۇ خىل جىنايەت

8-مارت خەلقئارا ئاياللار بايرىمى كۈنى مۇناسىۋىتى بىلەن ئىستانبۇلدىكى خەلقئارا شەرقىي تۈركىستان تەشكىلاتى بىرلىكىنىڭ ئۇيۇشتۇرۇشى بىلەن ئىستانبۇلدىكى خىتاي كونسۇلخانىسىغا يېقىن جايدىكى دېڭىز بويىدا «شەرقىي تۈركىستاندا ئايال» بولۇش دېگەن تېمىدا نامايىش ۋە ئاخبارات ئېلان قىلىش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلدى. نامايىشقا ئىستانبۇلدا ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلاردىن ئەر-ئايال بولۇپ كۆپ ساندا كىشى قاتناشتى. نامايىشقا يەنە «يېڭى رىفاھ پارتىيەسى»، «ھودا پارتىيەسى»، «ئى ھا ھا ئىنسانىي ياردەم ۋەخپى» قاتارلىق پارتىيە ۋە تەشكىلاتلارنىڭ ئاياللار بۆلۈملىرىنىڭ مەسئۇللىرى ۋە ئەزالىرىمۇ نامايىشنى قوللاپ قاتناشتى. نامايىشچىلار قوللىرىدا شەرقىي تۈركىستان بايراقلىرى بىلەن خىتايىنىڭ لاگېرلىرىغا ۋە ياكى تۈرمىلىرىگە قامالغان ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنىڭ رەسىملىرىنى كۆتۈرگەن ھالدا، «زالىم خىتاي شەرقىي تۈركىستاندىن چىقىپ كەت!» دېگەندەك خىتايغا قارشى شۇئارلار توۋلىدى. ئاخبارات ئېلان قىلىش يىغىنىدا خەلقئارا شەرقىي تۈركىستان تەشكىلاتى بىرلىكىگە ۋاكالىتەن شەرقىي تۈركىستان «نۇزۇگۇم مەدەنىيەت ۋە ئائىلە جەمئىيىتى» رەئىسى مۇنەۋۋەر ئۆزئويغۇر خانىم باياناتنى ئوقۇپ ئۆتتى. مۇنەۋۋەر ئۆزئويغۇر خانىم شەرقىي تۈركىستاندا يۈز بېرىۋاتقان تراگېدىيەلەرنىڭ دەلىل-ئىسپاتلىرى بىلەن دۇنياغا ئاشكارا بولۇۋاتقانلىقىنى بىلدۈردى ۋە: «مۇسۇلمان زۇلۇمغا باش ئەگمەيدۇ، بىز ئۈچۈن ئەڭ مۇقەددەس بولغىنى جان ۋە شەرەپتۇر، پۈتكۈل ئىسلام دۇنياسى كېرەك بولغان قەدەمنى بېسىشى كېرەك»، دېدى. مۇنەۋۋەر خانىم خىتايغا قارشى ب د ت تەرىپىدىن جازا يۈرگۈزۈلۈشى كېرەكلىكىنى تەكىتلەپ مۇنداق دېدى: «خىتايىنىڭ ئۇيغۇرلارغا مىللىي ۋە دىنىي سەۋەبتىن يۈرگۈزۈۋاتقان سىستېمىلىق خەلقئارا قانۇنغا ئاساسەن قىرغىنچىلىق ۋە ئىنسانىيەتكە قارشى جىنايەت كاتېگورىيەسىدىكى جىنايەتتۇر. بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى ۋە بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىغا ئەزا پۈتكۈل دۆلەتلەرنىڭ خىتايىنىڭ ئېلىپ بېرىۋاتقان بۇ جىنايەتلىرىنى توختىتىش مەسئۇلىيىتى بار. شۇنىڭ ئۈچۈن دۇنيا دۆلەت باشلىقلىرىغا شۇنى

سادىر قىلغانلارغا قارىتا جازا يۈرگۈزۈشنى بۇيرۇق قىلىدۇ». مۇنەۋۋەر ئۆزئويغۇر خانىم پۈتكۈل دۇنيادىكى ئاياللارنى ئۇيغۇر ئاياللارنى قوللاشقا چاقىرىق قىلىپ مۇنداق دېدى: «دىنى، ئېتىقادى، مىللىتى نېمە بولۇشتىن قەتئىينەزەر، دۇنيادىكى پۈتكۈل ئاياللار بىلەن ھەمكارلىشىشقا، قوللاشقا چاقىرىق قىلىمىز». ئاخبارات ئېلان قىلىش يىغىنىغا قاتناشقان ئادۋوكات گۈلدەن سۈنمەز خانىم سۆز قىلىپ، «شەرقىي تۈركىستاندا يۈز بېرىۋاتقانلارنىڭ يەككە كىشىلىك ھوقۇق دەپسەندىچىلىكى بولماستىن بەلكى ئىجتىمائىي ۋە ئىرقىي قىرغىنچىلىق» ئېكەنلىكىنى بىلدۈردى. كېيىن سۆز قىلغان تۈرك زھۇرنالىست مەرۋە شەبنەم ئورچ خانىم، خىتايىنىڭ ئۇيغۇرلار ئۈستىدىن ئىرقىي قىرغىنچىلىق ئېلىپ بېرىۋاتقانلىقىنى بىلدۈرۈپ مۇنداق دېدى: «خىتايىنىڭ ئۇيغۇر ئائىلىلىرىنى، نەسلىنى، يېڭى ئەۋلادلىرىنى ئاستا-ئاستا يوق قىلىش ئۈچۈن ئاياللارغا قارىتا تۇتۇۋاتقان پوزىتسىيەسى، يۈرگۈزۈۋاتقان سىياسىتى ئوچۇق بىر شەكىلدە ئىرقىي قىرغىنچىلىق ئېلىپ بېرىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىدۇ». مەرۋە شەبنەم خانىم سۆزىدە يەنە خىتايىنىڭ قىرغىنچىلىقىنى توختىتىش كېرەكلىكىنى تەكىتلەپ مۇنداق دېدى: «خىتايىنىڭ جازا لاگېرلىرىنىڭ مەۋجۇتلۇقى ئەسلىدە سۈنئىي ھەمراھ ئارقىلىق تارتىلغان رەسىملەر بىلەن ئىسپاتلاندى، ئون مىڭلىغان ئىنسانلارنىڭ ھېكايىلىرى، دەرد-ئەلەملىرى ۋە رەسىملىرى بار، بىراق بۇنىڭغا قارىتا خىتايىنىڭ يېتەرلىك دەرىجىدە قانائەتلىنەرلىك جاۋابى يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن دۇنيا جامائىتىنىڭ سۈكۈت قىلىشقا ھېچ بىر سەۋەبى يوق. بىر نەسلىنىڭ يوق بولۇپ كېتىشتىن قوغدىشىمىز بۇ قىرغىنچىلىقنى توختىتىشقا تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىمىز ۋە نەتىجە قازىنىشىمىز كېرەك».

Хитай Европа Иттипақиниң уйғур елини зиярэт қилиш шэртлирини рэт қилди

Хитай һөкүмити уйғурларға ирқий қирғинчилик қилғанлиғини рэт қилип, уйғур ели ишигиниң хәлиқара жәмийәткә кәң очуқ экәнлиғини илгири сүрсиму, бирақ зиярәткә шэрт қошуп, БДТ кишилиқ һоқуқ комиссари вә ғәрб дәләтлириниң мустәқил тәкшүрүш елип бериш тәләплирини рэт қилип кәлди.

Мәлум болушичә, Европа Иттипақи билән Хитай уйғур елини зиярәт қилиш шэртлиридә келишәлмигән. Европа Иттипақи Хитай билән 2019-жилдин буян Европа дипломатлириниң уйғур елини тәкшүрүши тоғрисида сөһбәтләр өткүзүп кәлгән.

Хитайниң Европа Иттипақида турушлуқ баш әлчиси Жаң Миң 16-март күни «Европа сәясәт мәркизи» уюштурған тор жиғинида Хитайниң зиярәт мәсиллисидаки позициясини ақлап, Хитайниң «пәқәт бир тәләпниң сиртида барлиқ тәләпләрни қобул қилғанлиғи» ни илгири сүргән. Лекин Европа Иттипақиниң баянагчиси 17-март күни бәргән язма баянатида, Европа Иттипақиниң зиярәттин күтидиған тәләплирини шәрһиләп, бу тәләпләрдә чиң туридиғанлиғини билдүрди.

У Европа Иттипақи күткән тәләпләрниң «конкрет орунларға кириш, бу орунларға киришниң конкрет шэртлирини, шуниңдәк Европа парламентиниң Сахаров һоқуқ мукапатииниң еришкүчиси Илһам Тохти билән көрүшүшни өз ичигә алидиғанлиғи» ни билдүрди.

Хитайниң Брюссельдики баш әлчиси «Европа сәясәт мәркизи» дә қилған сөзидә түрмидики атақлиқ уйғур зиялийси Илһам Тохтини има қилип, Европа Иттипақи баш әлчилириниң «Хитай қануниға асасән жинайәт бекитилгән, қамақтики бир жинайәтчи билән көрүшүшни тәләп қилип турувалғанлиғи, буниң қобул қилинмайдиғанлиғи» ни тәкитлигән. 2014-жили «бөлгүнчилик» билән әйиплинип, өмүрлүк қамақ жазасиға һөкүм қилинған Илһам Тохтиниң Хитай һөкүмити 2017-жилдин буян униң аилиси билән болған пүтүн алақисини үзүп ташлиған.

«Бир уйғурниң дадисини әркинликкә чиқириш күриши»

намлиқ китапниң автори, йәни Илһам Тохтиниң Америқидики қизи Жәвһәр Илһам 17-март күни зияритимизни қобул қилип, Хитай баш әлчисиниң сөзлиригә инкас қайтурди.

У мундақ деди: «Алди билән Хитай қанунлири бойичә ейтқандиму мениң дадам зиярәт қилинишқа лаяқәтлик болуши, униң зиярәт қобул қилишиға қапаләтлик қилиниши керәк еди. Бирақ, 2017-жилдин бери мениң аиләмдин һечким уни зиярәт қилалмиди. Мана һазир улар Европа Иттипақи әмәлдарлириниңму уни зиярәт қилишиға йол қоймиди.

У йәнә дадисиниң Хитай қануниға хилаплиқ қилмиғанлиғи, униң һечқачан «жинайәтчи» әмәслиғи, униң хата қамалғанлиғи, һечқачан «бөлгүнчилик», «ашқунлуқ вә кутратқулуқ» қилмиғанлиғи, униң «тиничлиқпәрвәр, сөйүмлүк» адәм экәнлиғи, униң кишиләргә ярдәм қилғанлиғи үчүн түрмидә ятмаслиғи, «жинайәтчи» дәп аталмаслиғи керәклиғини тәкитлиди. У йәнә Хитайниң Европа Иттипақи әмәлдарлириниң районда әркин тәкшүрүш елип беришиға йол қоюшини тәләп қилди.

Жәвһәр Илһам мундақ деди: «Мениң Хитай һөкүмитигә жавабим шу, Хитай һөкүмити өз хаталиғини түзитип, Европа Иттипақи әмәлдарлириниң дадамни зиярәт қилиши, уйғур районида һечқандақ тәқиб вә назарәткә учримай, сәһнә оюнлирини көрсәтмәй, әркин тәкшүрүш елип беришиға йол қойсун, рухсәт қилсун, йәнә дадамниң түрмидики оқуғучилирини қоюп бәрсүн».

Германиядики «Тәһдид астидики хәлиқләр тәшкилати» ниң мәслиһәтчиси Ясна Кавсәвичниң қәйт қилишичә, Европа Иттипақи уйғур елидә тәкшүрүш елип бериш үчүн һәрғиз Хитайниң қойған шэртлирини қобул қилмаслиғи керәк. У, әгәр Хитайниң шэртлири қобул қилинса уйғур елиниң һәқиқий әһвалини билиш мүмкин әмәслиғини билдүрүп: «Мән уларниң Хитай қойған шэртләрни һәрғиз қобул қилмаслиғини үмүт қилимән. Әгәр, уларниң шэртлирини қобул қилса, Хитай уларға ясап қойған жайлирини көрситиду. Бу әһвалда сиз райондики реаллиқни әмәс, улар көрситишни халайдиған жайларни, пәдәзләп қойған орунларни көрисиз, халас» деди.

Әркин

США и Китай обменялись резкостями в начале встречи на Аляске

Американская сторона заявила об игре на публику со стороны представителей КНР, китайская — обвинила чиновников США в недопустимом разговоре с позиции силы.

Высокопоставленные представители США и Китая обменялись резкими упреками в адрес политики друга друга в начале встречи в верхах на Аляске в Анкоридже. Американская сторона заявила об игре на публику со стороны китайских дипломатов, а китайская — обвинила представителей администрации Джо Байдена в разговоре с позиции силы, передает Reuters.

Госсекретарь Энтони Блинкен и советник по национальной безопасности Джейк Салливан начали свою встречу с главным китайским дипломатом Ян Цзечи и государственным советником Ван И в Анкоридже с выражения озабоченности действиями Китая. В числе таких действий Блинкен назвал политику Китая в Синьцзяне, Гонконге, Тайване, кибератаки на Соединенные Штаты, экономическое принуждением американских союзников. «Каждое из этих действий угрожает основному на правилах порядку, который поддерживает глобальную стабильность», - заявил госсекретарь. В ответ Ян Цзечи обрушился с критикой на наступление на демократию в самих США, подавление меньшинств, внешнюю и торговую политику. «Соединенные Штаты используют свою военную силу и финансовую гегемонию, чтобы осуществлять юрисдикцию длинных рук и подавлять другие страны», - сказал он. Китайский дипломат заявил, что США злоупотребляют «так называемыми понятиями национальной безопасности, чтобы препятствовать нормальным торговым обменам и подстрекать некоторые страны к нападению на Китай». Он добавил, что разговор с Китаем с позиции силы — «это не способ иметь дело с китайским народом».

Китай может первым свернуть поддержку экономики из-за пандемии

После выступления китайского представителя, Блинкен задержал журналистов, а Салливан стал объяснять им, что США не стремятся к конфликту с Китаем, но будут отстаивать свои принципы и своих союзников. Обе делегации поспорили о том, когда представителей прессы

удалят из зала, а после завершения обмена вступительными речами представитель администрации Байдена заявил, что Китай нарушил согласованный протокол, который предполагал двухминутные выступления обеих сторон, в то время как речь представителя Китая заняла намного больше времени. «Похоже, китайская делегация прибыла с на-

мерением показать себя на публике, сосредоточившись на театральности и драматизме», — сказал американский чиновник. Он добавил, что такого рода драматизированные презентации «нацелены на внутреннюю аудиторию». Перед выступлением в должность президент США Джо Байден подвергся нападкам со стороны республиканцев, которые опасались, что его администрация будет слишком мягко подходить к Китаю. Но в последние недели высшие республиканцы дали согласие президенту на активизацию отношений с союзниками США, чтобы противостоять Китаю. В то время как большая часть китайской политики Байдена все еще формулируется, включая то, как обращаться с тарифами на китайские товары, введенными при Трампе, его администрация до сих пор делала более сильный акцент на демократических ценностях и утверждениях о нарушениях прав человека Китаем.

Пекин будет добиваться отмены принятых Трампом антикитайских решений

Китай настаивает на том, что встреча — это «стратегический диалог», США — что она носит единоразовый характер. «Ни одна из сторон не выиграет от того, что эта встреча будет признана полной неудачей», - сказала Глейзер.

Сергей Мунгазов

«Forbes Staff»

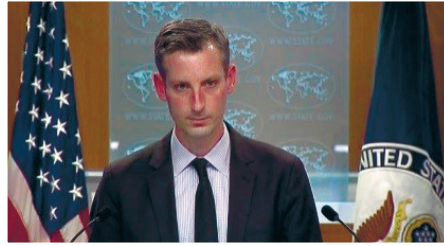
ئامېرىكا خىتاينىڭ ئۇيغۇر ئېلىدىكى دەپسەندىچىلىكىگە قارشى «كوللېكتىپ ھەرىكەت» قوزغىدىغانلىغىنى بىلدۈردى

ھېچكىم خەلقئارانىڭ شىنجاڭدا يۈز بېرىۋاتقان ئىشلارغا قايتۇرغان ئىنكاسىدىن رازى ئەمەس. مانا بۇ دەل بىزنىڭ شىنجاڭ ۋە باشقا جايلاردىكى كىشىلىك بۇزغۇنچىلىقىغا يول قويۇلمايدىغانلىغىنى ئېنىق بىلدۈرۈش ئۈچۈن نۇرغۇن تەرەپلەردە دۇنيانى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ، كوللېكتىپ ھەرىكەت قوزغىدىغانلىغىمىزدىكى سەۋەب.

بايدىن ھۆكۈمىتى سابىق ترامپ ھۆكۈمىتىنىڭ «ئۇيغۇر ئىرقى قىرغىنچىلىق قارارى» نى مۇئەييەنلەشتۈرگەن ئېدى. خىتاي دائىرىلىرى جۈمە كۈنى بېيجىڭدا ئېچىلىۋاتقان خىتاي خەلق قۇرۇلتىيىدا خۇڭگوڭنىڭ شەھەر رەھبىرىنى تاللايدىغان سايلام كومىتېتىغا ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈپ خۇڭگوڭغا بولغان كونتروللۇقىنى كۈچەيتكەن.

ئېدى پرايىس بۇ ھەقتە توختىلىپ، خىتاينىڭ «خۇڭگوڭدىكى دېموكراتىك ئورگانلارغا قاراتقان ئۆزۈڭلۈكسىز ھۇجۇملىرىنى» ئەيىبلەيدىغانلىغىنى بىلدۈردى ۋە «ئەگەر بۇ تەدبىرلەر يولغا قويۇلسا، خۇڭگوڭنىڭ دېموكراتىك تۈزۈلمىسىگە زور دەرىجىدە بۇزغۇنچىلىق قىلىدۇ» دېدى.

مەمەتجان جۈمە

ئامېرىكا ھۆكۈمىتى 5-فېۋرال بايانات ئېلان قىلىپ، خىتاينىڭ ئۇيغۇر ئېلىدىكى كىشىلىك ھوقۇق دەپسەندىچىلىكىگە قارشى «كوللېكتىپ ھەرىكەت» قوزغىدىغانلىغىنى بىلدۈردى ۋە ئۇنىڭ خۇڭگوڭنىڭ سايلام سىستېمىسىنى ئۆزگەرتىش ھەرىكىتىنى ئەيىبلدى.

ئامېرىكا تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ باياناتچىسى ئېدى پرايىس جۈمە كۈنىدىكى ئاخبارات ئېلان قىلىش يىغىنىدا ۋاشىنگتوننىڭ ئىنتىپاقداشلىرى ۋە شېرىكلىرى بىلەن ھەمكارلىشىپ خىتاينىڭ ئۇيغۇر ئېلىدىكى ئاز سانلىق مۇسۇلمانلارغا قاراتقان زىيانكەشلىكلىرى ۋە خۇڭگوڭدا ئېلىپ بارغان باستۇرۇشنى ئورتاق رەۋىشتە ئەيىبلەش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىۋاتقانلىغىنى بىلدۈردى.

ئېدى پرايىس مۇنداق دېدى: «مېنىڭچە

د ئۇ ق بىلەن خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى بېيجىڭ ئولىمپىك مۇسابىقىسىگە قارشى بىرلەشمە نامايىش ئۆتكۈزدى

د ئۇ ق بىلەن خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى 2022 - يىللىق بېيجىڭ قىشلىق ئولىمپىك مۇسابىقىسىگە قارشى بىرلەشمە نامايىش ئېلىپ باردى.

17 - مارت د ئۇ ق بىلەن خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتىنىڭ مېۋىخىن شۆبىسى خىتاينىڭ مېۋىخىن شەھىرىدىكى كونسۇلخانىسى ئالدىدا 2022 - يىللىق بېيجىڭ قىشلىق ئولىمپىك مۇسابىقىسىگە قارشى بىرلەشمە نامايىش ئۆتكۈزدى ۋە بايقۇت قىلىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. نامايىش مەيدانىدا خىتاينىڭ تۈرمىسىدە ۋە جازا لاگېرلىرىدا تۇتقۇندا ياشاۋاتقان يۈزلىگەن ئۇيغۇرلارنىڭ سۈرەتلىرى چۈشۈرۈلگەن لوزۇنكىلار، ئاي - يۇلتۇزلۇق كۆك بايراقلار لەپىلدىدى.

نامايىش مەيدانىدىن زىيارىتىمىزنى قوبۇل قىلغان د ئۇ ق نىڭ مۇئاۋىن رەئىسى پەرھات مۇھەممىدى ئەپەندىنىڭ بىلدۈرۈشىچە، د ئۇ ق نىڭ تەشەببۇسى بىلەن يېقىندىن بۇيان 2022 - يىللىق بېيجىڭ قىشلىق ئولىمپىك مۇسابىقىسىنى بايقۇت قىلىش چۇقانىلىرى يالغۇز گېرمانىيەدىلا ئەمەس، ياۋروپانىڭ باشقا ئەللىرىدىمۇ بارغانسېرى كۈچۈيىپ بارماقتا ئېكەن.

گېرمان زىيالىيسى، د ئۇ ق نىڭ پروگرامما خادىمى ئېۋا شتوكېر خانىم بۇ قېتىمقى نامايىش ھەققىدە زىيارىتىمىزنى قوبۇل قىلغاندا، نۆۋەتتە بېيجىڭ ئولىمپىكىنى بايقۇت قىلىش مەسىلىسىگە نىسبەتەن خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ سەلبىي پوزىتسىيەسىگە بولغان نارازىلىقلارنىڭ پۈتۈن گېرمانىيەدە كۈنسېرى كۈچىيىپ بېرىۋاتقانلىغىنى ئەسكەرتىپ ئۆتۈپ، خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتىنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ سېپىگە قوشۇلغانلىغىنى بىر ياخشى ئىلگىرىلەش بولغانلىغىنى تەكىتلىدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيى بۈگۈن خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى بىلەن بىرلىكتە 2022 - يىللىق بېيجىڭ قىشلىق ئولىمپىك مۇسابىقىسىنى بايقۇت قىلىش سەپەرۋەرلىكى

د ئۇ ق رەئىسى دولقۇن ئەيسا ئەپەندى بەرگەن جاۋابلىرىدا شەرقىي تۈركىستاننىڭ 1949 - يىلى خىتاي كوممۇنىستىلىرى تەرىپىدىن بېسىۋېلىنغاندىن بۇيان خىتاينىڭ ئۇيغۇرلار ئۈستىدىن ئاسسىمىلياتسىيە سىياسىتىنى يۈرگۈزۈپ كەلگەنلىگىنى، 2014 - يىلى شى جىنپىڭ تەختكە چىققاندىن كېيىن ئۇيغۇرلارغا قارىتا باستۇرۇشنىڭ ئەۋجىگە چىققانلىغىنى، 2016 - يىلىدىن تارتىپ خىتاينىڭ شەرقىي تۈركىستاندا جازا لاگېرلىرىنى بەرپا قىلىپ، 3 مىليوندىن ئارتۇق ئۇيغۇر ھەمدە باشقا مۇسۇلمان خەلقلەرنى سولاپ ئىرقى قىرغىنچىلىق ئېلىپ بارغانلىغى ھەم ئېلىپ بېرىۋاتقانلىغىنى مىساللىرى بىلەن ئوتتۇرىغا قويغان ۋە دۇنيانىڭ بۇنىڭغا نىسبەتەن يېتەرلىك دەرىجىدە ئىنكاس قايتۇرمايۋاتقانلىغىنى تەكىتلىگەن.

مەزكۇر سۆھبەتتە «تۈركىيە ئۇيغۇر ئاكتىپلىرىنى خىتايدا ئۆتكۈزۈپ بەرمەكچى بولۇۋاتىدۇ، ياۋروپا بولسا بېيجىڭ بىلەن سىلەر باشقا دۆلەتلەردىن ۋە ياۋروپادىن

«دېر ستاندارد» گېزىتى: «خىتاي زۇلۇمىنى توختىتىشنىڭ بىر يولى خىتاينى جازالاش»

گېرمانىيەدىكى «دېر ستاندارد» گېزىتى د ئۇ ق رەئىسىنى زىيارەت قىلىپ، «خىتاي زۇلۇمىنى توختىتىشنىڭ بىر يولى خىتاينى جازالاش» ناملىق زىيارەت خاتىرىسى ئېلان قىلدى.

15 - مارت گېرمانىيەدە نەشرىدىن چىقىدىغان «دېر ستاندارد» گېزىتى د ئۇ ق رەئىسى دولقۇن ئەيسا ئەپەندىنى زىيارەت قىلىپ، «خىتاي زۇلۇمىنى توختىتىشنىڭ بىر يولى خىتاينى جازالاش» ناملىق زىيارەت خاتىرىسىنى ئېلان قىلدى. مەزكۇر زىيارەت خاتىرىسىدە د ئۇ ق نىڭ نۆۋەتتىكى پائالىيەتلىرى، د ئۇ ق نىڭ مېۋىخىندا قۇرۇلۇشىنىڭ سەۋەبلىرى، خىتاينىڭ نېمە ئۈچۈن ئۇيغۇرلارغا بۇنداق زۇلۇم قىلىدىغانلىغى، جازا لاگېرلىرى مەسىلىسى، د ئۇ ق رەئىسىنىڭ شەخسىي كەچمىشلىرى ھەم ئۇنىڭ چەتئەلدە خىتاي تەھدىتىگە يولۇقۇش ئەھۋاللىرى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان كەڭ دائىرىلىك مەزمۇنلاردا سوئاللار سورالغان ئېدى.

د ئۇ ق رەئىسى دولقۇن ئەيسا ئەپەندى بەرگەن جاۋابلىرىدا شەرقىي تۈركىستاننىڭ 1949 - يىلى خىتاي كوممۇنىستىلىرى تەرىپىدىن بېسىۋېلىنغاندىن بۇيان خىتاينىڭ ئۇيغۇرلار ئۈستىدىن ئاسسىمىلياتسىيە سىياسىتىنى يۈرگۈزۈپ كەلگەنلىگىنى، 2014 - يىلى شى جىنپىڭ تەختكە چىققاندىن كېيىن ئۇيغۇرلارغا قارىتا باستۇرۇشنىڭ ئەۋجىگە چىققانلىغىنى، 2016 - يىلىدىن تارتىپ خىتاينىڭ شەرقىي تۈركىستاندا جازا لاگېرلىرىنى بەرپا قىلىپ، 3 مىليوندىن ئارتۇق ئۇيغۇر ھەمدە باشقا مۇسۇلمان خەلقلەرنى سولاپ ئىرقى قىرغىنچىلىق ئېلىپ بارغانلىغى ھەم ئېلىپ بېرىۋاتقانلىغىنى مىساللىرى بىلەن ئوتتۇرىغا قويغان ۋە دۇنيانىڭ بۇنىڭغا نىسبەتەن يېتەرلىك دەرىجىدە ئىنكاس قايتۇرمايۋاتقانلىغىنى تەكىتلىگەن.

مەزكۇر سۆھبەتتە «تۈركىيە ئۇيغۇر ئاكتىپلىرىنى خىتايدا ئۆتكۈزۈپ بەرمەكچى بولۇۋاتىدۇ، ياۋروپا بولسا بېيجىڭ بىلەن سىلەر باشقا دۆلەتلەردىن ۋە ياۋروپادىن

نېمىنى كۈتسەلەر؟» دېگەن سوئالغا دولقۇن ئەيسا ئەپەندى مۇنداق جاۋاب بەرگەن: «1933 - يىلىدىن 1945 - يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتا نۇرغۇنلىغان ئىنسانلار ناتىست گېرمانىيەسىدىكى جازا لاگېرلىرىدىن خەۋەرسىز ئېدى. ئامما بۈگۈن ئەھۋال باشقىچە. (خىتاينىڭ جازا لاگېرلىرى مەسىلىسى ھەممىگە مەلۇم بىر مەسىلىگە ئايلاندى). خىتاي ئۆز كۈچىدىن پايدىلىنىپ غەرب دېموكراتىيەسىنى ئۆز تىزگىنى ئاستىغا ئېلىشقا ئۇرۇنماقتا. بۇنىڭ يېتەرلىك پاكىتلىرىنى كۆرۈپ تۇرۇپتىمىز. بۇنى كىم، قانداق ئاقىلايدۇ؟ ئىنسانلار بېيجىڭ بىلەن بولغان بارلىق ئىقتىسادىي ھەمكارلىقلىرىنى بىكار قىلىشى لازىم. خىتاي زۇلۇمىنى توختىتىشنىڭ بىر يولى - خىتاينى جازالاش!»

مەزكۇر زىيارەت خاتىرىسىدە دولقۇن ئەيسا ئەپەندىنىڭ ئالىي مەكتەپ ھاياتى، ۋەتەننى تەرك ئېتىش جەريانى، گېرمانىيەدىكى ھاياتى ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىنىڭ جازا لاگېرلىرىغا قامىلىشى ئەھۋاللىرىمۇ سەھىپە ئاجرىتىلغان ئېدى. بۇ ھەقتە زىيارىتىمىزنى قوبۇل قىلغان دولقۇن ئەيسا ئەپەندى غەرب ھۆكۈمەتلىرى ۋە مەتبۇئاتىنىڭ، جۈملىدىن گېرمانىيە ئاخبارات ساھەسىنىڭ ئۇيغۇرلار مەسىلىسىگە بولغان دىققەت - ئېتىبارىنىڭ بارغانسېرى كۈچىيىۋاتقانلىغىنى تىلغا ئېلىپ، بۇنىڭ نەتىجىسىدە ياۋروپا پارلامېنتى ۋە ياۋروپا ئىتتىپاقىغا ئەزا دۆلەتلەرنىڭ ئامېرىكا، كانادا ۋە گوللاندىيەگە ئوخشاش «ئۇيغۇر ئىرقى قىرغىنچىلىغى» قارارى توغرىسىدا جىددىي ئويلىشىۋاتقانلىغىنى ئەسكەرتتى.

گېرمانىيەدىكى ئۇيغۇر زىيالىيسى پەرھات مۇھەممىدى ئەپەندى بۇ ھەقتە قاراشلىرىنى بايان قىلغاندا، نۆۋەتتە گېرمانىيە ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا تۇتۇۋاتقان مۇئامىلىسىدە ئىجابىي ئۆزگىرىشلەرنىڭ بارلىققا كېلىۋاتقانلىغىنى، مەزكۇر زىيارەت خاتىرىسىنىڭ گېرمانىيەدىكى پارتىيە، گورۇھلارغا بەلگىلىك دەرىجىدە تەسىر كۆرسىتىدىغانلىغىنى تىلغا ئالدى.

ئەگرەم

گېرمانىيە دۆلەتلىك تېلېۋىزىيە كانىلى ARD: «ئۇيغۇر خەلقى جىددىي قۇتقۇزۇشقا چاقىرماقتا»

دۆلەتلىرى بىلەن بىر سەپتە تۇرۇدىغانلىغىنى 22 - مارتتىكى قارارى ئارقىلىق ئىبادە قىلغانلىغىنى تەكىتلىگەن د ئۇ ق نىڭ مۇئاۋىن رەئىسى پەرھات مۇھەممىدى ئەپەندى، ياۋروپا ئىتتىپاقىنىڭ ئالدىمىزدىكى مەزگىللەردە يەنە خىتايدا قارشى بەزى كونكرېت جازا تەدبىرلىرىنى يولغا قويۇشقا ئۈمىد بىلەن قارايدىغانلىغىنى بايان قىلىپ ئۆتتى.

22 - مارتتىكى 30 دۆلەتنىڭ تارىخىي خاراكتېرلىق قارارى ۋە خىتاينىڭ قايتۇرما ھۇجۇمى توغرىسىدىكى خەۋەرلەر ئىككى كۈندىن بۇيان، بولۇپمۇ گېرمانىيەدىكى ئاساسلىق مەتبۇئاتلار، تېلېۋىزىيە قانالىرىدا تەكرار - تەكرار ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ كەلمەكتە.

ئەگرەم

22 - مارت ياۋروپا ئىتتىپاقىغا ئەزا 27 دۆلەتنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستېرلىرىنىڭ بىلگىيە پائىتەختى بېرېۋىسىغا جەم بولۇپ ئامېرىكا، ئەنگىلىيە، كانادا بىلەن ئوخشاش بىر كۈندە خىتاينى جازالاش قارارى ئېلان قىلىشى غەرب مەتبۇئاتلىرىنىڭ ئەڭ ئاساسلىق، ئەڭ مۇھىم تېمىسىغا ئايلانغان ئىدى. گېرمانىيەنىڭ دۆلەتلىك تېلېۋىزىيە قانىلى بولغان ARD مۇ شۇ كۈنى بىلگىيە ئۇيغۇر جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى ئابدۇللام ئىمېروۋنى زىيارەت قىلىپ «ئۇيغۇر خەلقى جىددىي قۇتقۇزۇشقا چاقىرماقتا» ناملىق بىر زىيارەت خاتىرىسىنى ئېلان قىلدى.

بۈگۈن بۇ ھەقتە بىزنىڭ زىيارىتىمىزنى قوبۇل قىلغان ئابدۇللام ئىمېروۋ ئەپەندى ياۋروپا ئىتتىپاقىغا ئەزا 27 دۆلەت بىلەن ئامېرىكا، ئەنگىلىيە، كانادا قاتارلىق جەمئىي 30 دۆلەتنىڭ خىتاينى جازالاپ ئېلان قىلغان قارارىدىن بارلىق ئۇيغۇرلارغا ئوخشاش ئۆزىنىڭمۇ كۆپ خۇرسەن بولغانلىغىنى ۋە ياۋروپا ئىتتىپاقىدىن بۇنىڭدىنمۇ كۆپ تەدبىرلەرنى قوللىنىپ خىتاينى جازالاشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىغىنى تىلغا ئالدى.

ياۋروپا ئىتتىپاقىنىڭ ئاخىرقى ھېسابتا خىتاي بىلەن ئەمەس، بەلكى قىممەت قاراشلىرى ئوخشاش بولغان غەرب دېموكراتىك

Элишир Наваий ҳаққидә әсләтмә

(Давами. Беши өткән санда)

Узақ өтмәй Һүсәйин Байқараму вапат болди. Шайбанихан бу пурсәттә Хорасәнни елипла қалмай, Иран тәвәсигә кирип сафавилар билән тиркәшти.

3. Чағатайлар вә Төмүрийләрнің йимирилиниши, Сәидийләр вә Бабурийларның баш көтүрүши

Бухара вилайити әслидә Төмүрийләр (1370 – 1501) сулалисиниң мәркизий райони болуп, Төмүрийләр ажизлишип кәткәндә Туғлуқ Төмүрхан әвлади Юнусханниң оғли Маһмудхан Шайбанийханни әвәтип Сәмәркәнд билән Бухарани 1499 – жили қолиға алған. Әмма Шайбанихан Маврауннаһирни қолиға елипла, Маһмудхандин йүз өрүп Шайбанилар ханлиғини (1499 – 1599) қурувалған. Кейинчә, у күчийип, Маһмудхан вә иниси Турпан хани Султан Әһмәдханларни мәғлуп қилип, Ташкәнт вә Әнжәнниму тартивалған. Юнусханниң нәвриси Бабур Афғанистанға, жийәни Сәидхан Нарин тағлириға кечишкә мәжбур болған. Элишир Наваий 1500 – жили һәжгә бармақчи болғанда, авам Шайбаниханниң һужум қилиш еһтималини көздә тутуп, уни пәйлидин яндурған. Наваий 1501 – жили февралда вапат болғандин кейин, Шайбанихан ачкөзлүк билән Аму дәрйәсидин өгүп, Хорасәндики Төмүр әвлади Һүсәйин Байқара әвладлирини мәғлуп қилип, ғәлибәси илгириләп Иранға киргән. Әмма у 1510 – жили, 2 – декабрь күни Мәрвидә Сафавийлар (1501 – 1736) хани шах Исмаил тәрәпидин өлтүрүлгән.

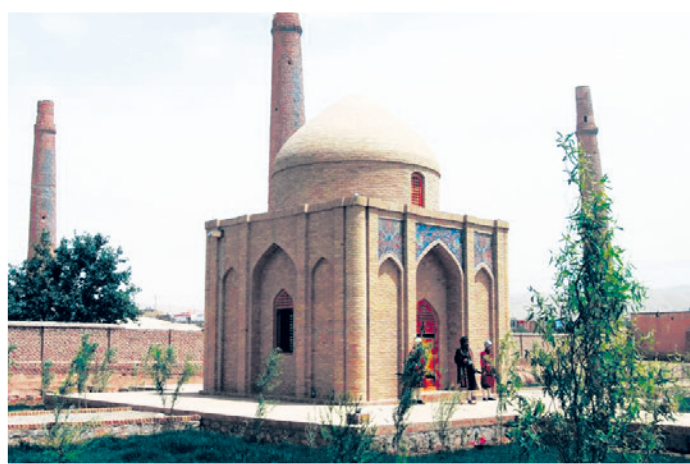
Нәтижидә, Бабур шах билән Сәидхан уның ярдимидә Шайбаниханниң қалдуқлирини қоғлап чиқирип, Сәмәркәнд, Бухара, Ташкәнт вә Әнжәнни қоғла алған. Бабур шах Сәмәркәнд билән Бухарани, Сәидхан Әнжән билән Ташкәнтни сақлиған. Әмма 1513 – жылдики бир қетимлик урушта Шайбанилар ғәлибә қилип, Туғлуқ Төмүр вә Ақсақ Төмүр әвладлирини қайта қоғлап чиқарған. Бу чағда шах Исмаил Османийлар билән уруш қилиш үчүн жирақта әскәр топлавататти. Шуңа Сафавийлар бу қетим уныңа ярдәм берәлмигән. Нәтижидә Бабур шах қайта Кабулға чекингән. Сәидхан Қәшқәргә чекинип, 1466 – жили Тарим вадисини мәрһум Туғлуқ Төмүрхан әвладлиридин тартивалған Әмир Мирза Абабәкрини мәғлуп қилип, 1514–жили 24–август күни Сәидийә ханлиғини қуруп чиққан. Дәл шу күни явуз Селимхан шах Исмаилни чалдиран урушида мәғлуп қилған.

Арқидин явуз Селим мәмлүкләргә һужум қилип, 1517 – жили февралда Мисирни егиләп, хәлипиликни Османийларға тәвә

қилған. Бабур шахму Афғанистан вә Пакистанни егиләп, 1515 – жылдин 1525 – жылғичә Һиндистанға жүрүш қилип, Дәһли султани Ибраһим Лодиниң 200 миң әскирини 40 миң әскәр биләнла тармар қилип, 1526 – жили 12 – май күни Моғул империясини (1526 – 1858) қуруп чиққан.

4. Элишир Наваийниң әсәрлири һәққидә

Чағатай түркий тилиниң бәрпачиси сүпитидә тонулған мир Элишир Наваий (1501-1441) һәр хил жанрда 30 дин артуқ чағатай түркий тилидики әсәрлирини қалдуруп кәткән. Уның ичидә тил вә әдәбиятқа аит мәзмундики

Элишир Наваийниң Һераттиқи мавзолейи

әсәрлиридин бир нәччиси бар. Биз бу йәрдә «Муһакәмәтул лоғәтәйн», «Мизанул әвзан», «Мәҗалисун нәфаис» вә «Нәсайимул муһәббә» қатарлиқларни мисал қилип кәлтүрәләймиз.

«Муһакәмәтул лоғәтәйн» (Икки тил һәққидә муһакимә) (1499-жыл)

Шаир өмриниң ахирида язған бу әсиридә икки тил, йәни парс тили билән түрк тилини селиштуруш арқилиқ түрк тилиниң һәр хил алаһидилиғини йорутуп, түрк тили билән бәдий әсәр яритиш имканийитини алға сүргән. Бунинда Наваий түрк тил-әдәбиятиниң келип чиқишини төвәндики дәк баян қилған:

Һакимийәт әрәб вә сарт султанлиридин түрк ханлириға өткәндин кейин Һулағухан, султан Саһибқиран Төмүр Қораған дәрлиридин Төмүр Қорағанниң оғли вә избасари Шаһрух Султан дәрвиниң ахириғичә Сәккаки, Һәйдәр Харәзми, Атайи, Муқими, Йәкини, Әмири, Гадаий қатарлиқ түркий тилида язидиған шаирлар мейданға кәлди. Бирақ, Мәвланә Лутфини һесабақ алмиғанда, жуқирида ейтилған парсий шаирлар билән тәңлишәләйдиған шаирлар чиқмиди. Лутфиниң әдибләр кешида оқушкә әрзийдиған бир қанчә башланма бейитлири бар.

Бу йәрдә тилға елинған Сәккаки вә башқа түрк тили шаирлири Наваийдин бурунқи «Аввалқи классик дәр» чағатай түрк тили шаирлири болуп, уларниң әсәрлириму

бүгүнки күнимизгичә йетип кәлгән. Һалбуки, ушбу баяндин қариганда, Наваий мәлум мәнидә уларниң әсәрлирини билсиму, уларға бәргән баһаси анчә жуқири әмәстәк қилиду. Йәнә бир қәһәттин ейтқанда, Наваийниң бу сөзлири кишини, у чағатай түрк тилидин бурунқи түрк тил-әдәбиятини билип кәтмәмду яки билсиму жуқиридикидәк наһайити төвән баһа беришкә тоғра келип қаламду? Дегәндәк ойға селип қойиду.

«Мизанул әвзан» (1492)

Түркий хәлиқләр исламлашқандин кейин парс мәдәнийитиниң тәсиридә әжәм шеирийитидики шәкилләр түркий

елинған болғачқә, муқәррәр һалда қәдимки дәрвирләрдики вә яки қәдимки әдәбиятқа мунасивәтлик мәлуматлар кәмчилдур.

Шундақтиму, Наваий тәсиригә учриған аввалқи классик дәрвир чағатай түркий шаирлири тоғрисидә қиммәтлик мәлуматлар бар. Мәсилән, Мәвланә Атайи һәққидә төвәндикидәк қәйд қилинған:

Өз заманида шеири атрақ арасидә көп шөһрәт тутти. Қәфийәсидә әйбғинаси бар, әмма Мәвланә көптүркәнә әйтүр әрди, қәфийә еһтиятиға муқәййад әмәс әрди.

Шуниси рошәнки, бу йәрдик «түркәнә» дегән сөз әжәм шеирийити дегәнгә қарши оттуриға чиққан уқумдур. Мундақчә ейтқанда, вәзин вә қәпийәгә мунасивәтлик парс арузиниң қайдиллиригә тоғра әгәшмиғини «түркәнә» еди. Наваий Атайиниң шеирлиригә дәл шундақ баһа бәргән. Бун «Мизанул әвзан» дики баян билән бирләштүрүп қарайдиған болсақ, Наваийниң түрк шеирийитигә болған мейданиниң әжәм шеирийитиниң өлчимигә мувапиқ келидиған кәлмәйдиғанлиғини муһим тәнқид асаси қилғанлиғини тонул йетимиз. Башта көрүп өткән «Муһакәмәтул лоғәтәйн» диму түркий шаирларға хели төвән баһалар болуп, уларниң көпинчилири әжәм шеирийитиниң өлчимигә тоғра риайә қилған әсәрләрни ижад қилмиғанлиғи сәвәбидин болған болуши мумкин.

«Нәсайимул муһәббә» (1495-1496)

Мәзкур әсәрдә Қараханийлар сулалиси дәрвирдә түрк тилида йезилған дидактик дастан «Әтәбәтул Һәқайикнин» автори әдиб Әхмәд Йүкнәки тоғрисидә төвәндикидәк муһим баянларни учратқили болиду.

Вә аниң тили түрк әлфазии билә мава из у насә иһқа гоә әрмиши, бәлки ақ сәр түрк улусида һекмәтунуқтилари шаи дур вә нәзм тәриқи билә айтүр әрмиши.

1444-жыл «Әтәбәтул Һәқайик» ниң қәдимки уйғур йезиғидики нусхиси ишләнгән болуп, Төмүрийләр сулалиси зиялийлириниң мәзкур әсәр билән әдиб Әхмәд Йүкнәкини тонуш мумкинчилиғи бар. Бирақ, жуқиридики баянда конкрет әсәрниң исми тилға елинмиған, баянму қисқә, васитилиқ характеридә еди. Уның үстигә мәзкур баян арқилиқ «Әтәбәтул Һәқайик» ни рәтләнгән әсәр сүпитидә Наваийниң беваситә билидиғанлиғиға ойлап йәтқили болмайду. Йәнә бир тәрәптин 15- әсирдики кишиләр арасидә, йәни орда вә хәлиқ арасидә Әхмәд Йүкнәкиниң һекмәтлириниң кәң тарқалғанлиғи һәққидики мәлуматлар диққитимизни тартиду.

Сайрам Оғлани
(давами кейинки санда)

ئەلشىر نەۋائى ھەققىدە ئەسلىمە

(داۋامى. بېشى ئۆتكەن ساندا)

ئۇزاق ئۆتمەي ھۈسەيىن بايقارامۇ ۋاپات بولدى. شايبانخان بۇ پۇرسەتتە خۇراساننى يۇتۇۋېلىپلا قالماي، ئىران تەۋەسىگە كىرىپ سافاۋىلار بىلەن تىرىكەشتى.

3. چاغاتايىلار ۋە تۆمۈرىيلەرنىڭ يىمىرىلىپ، سەئىدىيەلەر ۋە بابۇرىلارنىڭ باش كۆتۈرۈشى

بۇخارا ۋىلايىتى ئەسلىدە تۆمۈرىلەر (1370 - 1501) سۇلالىسىنىڭ مەركىزىي رايونى بولۇپ، تۆمۈرىلەر ئاجىزلىشىپ كەتكەندە تۇغلۇق تۆمۈرخان ئەۋلادى يۇنۇسخاننىڭ ئوغلى مەھمۇدخان شايبانخاننى ئەۋەتىپ سەمەرقەند بىلەن بۇخارنى 1499 - يىلى قولىغا ئالغان.

ئەمما شايبانخان ماۋراۋننەھىرنى قولىغا ئېلىپلا، مەھمۇدخاندىن يۈز ئۆرۈپ شايبانىلار خانلىقى (1499-1599) نى قۇرۇۋالغان. كېيىنچە ئۇ كۈچىيىپ، مەھمۇدخان ۋە ئىنىسى تۇرپان خانى سۇلتان ئەھمەدخانلارنى مەغلۇپ قىلىپ، تاشكەنت ۋە ئەنجاننى تارتىۋالغان. يۇنۇسخاننىڭ نەۋرىسى بابۇر ئافغانىستانغا، جىيەنى سەئىدخان نارىن تاغلىرىغا قېچىشقا مەجبۇر بولغان. ئەلشىر نەۋائى 1500 - يىلى ھەجگە بارماقچى بولغاندا، ئاۋام شايبانخاننىڭ ھۇجۇم قىلىش ئېھتىمالىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنى پەيلىدىن ياندۇرغان. نەۋائى 1501 - يىلى فېۋرالدا ۋاپات بولغاندىن كېيىن، شايبانخان ئاچكۆزلۈك بىلەن ئامۇ دەرياسىدىن ئۆتۈپ، خۇراساندىكى تۆمۈر ئەۋلادى ھۈسەيىن بايقارا ئەۋلادلىرىنى مەغلۇپ قىلىپ، غەلىبەسىرى ئىلگىرىلەپ ئىرانغا كىرگەن. ئەمما ئۇ 1510 - يىلى 2 - دېكابىر مەرۋىدە سافاۋىلار (1501 - 1736) خانى شاھ ئىسمائىل تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن.

نەتىجىدە بابۇر شاھ بىلەن سەئىدخان ئۇنىڭ ياردىمىدە شايبانخاننىڭ قالدۇقلىرىنى قوغلاپ چىقىرىپ، سەمەرقەند، بۇخارا، تاشكەنت ۋە ئەنجاننى قولغا ئالغان. بابۇر شاھ سەمەرقەند بىلەن بۇخارنى، سەئىدخان ئەنجان بىلەن تاشكەنتنى ساقلىغان. ئەمما 1513 - يىلىدىكى بىر قېتىملىق ئۇرۇشتا شايبانىلار غەلىبە قىلىپ، تۇغلۇق تۆمۈر ۋە ئاقساق تۆمۈر ئەۋلادلىرىنى قايتا قوغلاپ چىقارغان. بۇ چاغدا شاھ ئىسمائىل ئوسمانلار بىلەن ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن ئىراقتا ئەسكەر توپلاۋاتتى. شۇڭا سافاۋىلار بۇ قېتىم ئۇ ياردەم بېرەلمىگەن. نەتىجىدە بابۇر شاھ قايتا كابۇلغا چېكىنگەن. سەئىدخان قەشقەرگە چېكىنىپ، 1466 - يىلى تارىم ۋادىسىنى مەرھۇم تۇغلۇق تۆمۈرخان ئەۋلادلىرىدىن تارتىۋالغان. ئەمىر مىرزا ئابابەكرىنى مەغلۇپ قىلىپ، 1514 - يىلى 24 - ئاۋغۇست سەئىدىيە خانلىقىنى قۇرۇپ چىققان. دەل شۇ كۈنى ياۋۇز سېلىمخان شاھ ئىسمائىلنى چالدىران ئۇرۇشىدا مەغلۇپ قىلغان. ئارقىدىن ياۋۇز سېلىم مەملۇكىلارغا ھۇجۇم قىلىپ، 1517 - يىلى فېۋرالدا مىسىرنى ئىگىلەپ، خەلىپىلىكنى ئوسمانلارغا تەۋە قىلغان. بابۇر شاھمۇ ئافغانىستان ۋە پاكىستاننى ئىگىلەپ، 1515 - يىلىدىن 1525 -

يىلىغىچە ھىندىستانغا يۈرۈش قىلىپ، دېھلى سۇلتانى ئىبراھىم لودىنىڭ 200 مىڭ ئەسكىرىنى 40 مىڭ ئەسكەر بىلەنلا تارمار قىلىپ، 1526 - يىلى 12 - ماي موغۇل ئىمپېرىيىسى (1526 - 1858) نى قۇرۇپ چىققان.

4. ئەلشىر نەۋائىنىڭ ئەسەرلىرى ھەققىدە

چاغاتاي تۈركىي تىلىنىڭ بەرپاچىسى سۈپىتىدە تونۇلغان مەر ئەلشىر نەۋائى (1441-1501) ھەر خىل ژانىردا 30 دىن ئارتۇق چاغاتاي تۈركىي تىلىدىكى ئەسەرلىرىنى قالدۇرۇپ كەتكەن. ئۇنىڭ ئىچىدە تىل ۋە ئەدەبىياتقا ئائىت مەزمۇندىكى ئەسەرلىرىدىن بىرنەچچىسى بار. مەن بۇ يەردە «مۇھاكەمەتۇل لوغەتەين»، «مىزانۇل ئەۋزان»، «مەجالسۇن نەفائىس» ۋە «نەسايىمۇلمۇھەببە» قاتارلىقلارنى مىسال قىلىپ كەلتۈرەلەيمىز.

ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىمۇ كۈنىمىزگىچە يېتىپ كەلگەن. ھالبۇكى ئۇشبۇ باياندىن قارىغاندا، نەۋائى مەلۇم مەنىدە ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىنى بىلىشمۇ، ئۇلارغا بەرگەن باھاسى ئانچە يۇقىرى ئەمەستەك قىلىدۇ. يەنە بىر جەھەتتىن ئېيتقاندا، نەۋائىنىڭ بۇ سۆزلىرى كىشىنى، ئۇ چاغاتاي تۈرك تىلىدىن بۇرۇنقى تۈرك تىل - ئەدەبىياتىنى بىلىپ كەتمەيدۇ ياكى بىلىشمۇ يۇقىرىدىكىدەك ناھايىتى تۆۋەن باھا بېرىشكە توغرا كېلىپلاقمىدۇ؟ دېگەندەك ئويغا سېلىپ قويدۇ.

«مىزانۇل ئەۋزان» (1492)

تۈركىي خەلقلەر ئىسلاملاشقاندىن كېيىن پارس مەدەنىيىتىنىڭ تەسىرىدە ئەجەم شېئىرىيىتىدىكى شەكىللەر تۈركىي شېئىرىيەتتە كەڭ قوللىنىلغان. «مىزانۇل ئەۋزان» مۇ ئارزۇ ھەققىدىكى ۋەزىن رىسالسىدۇر.

ئەلشىر نەۋائىنىڭ تەشكىتتىكى ھەيكىلى

«مۇھاكەمەتۇل لوغەتەين» (ئىككى تىل ھەققىدە مۇھاكىمە) (1499 - يىلى)

شائىر ئۆمىرنىڭ ئاخىرىدا يازغان بۇ ئەسىرىدە ئىككى تىل، يەنى پارس تىلى بىلەن تۈرك تىلىنى سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق تۈرك تىلىنىڭ ھەر خىل ئالاھىدىلىكىنى يورۇتۇپ، تۈرك تىلى بىلەن بەدىئىي ئەسەر يارىتىش ئىمكانىيىتىنى ئالغا سۈرگەن. بۇنىڭدا نەۋائى تۈرك تىل - ئەدەبىياتىنىڭ كېلىپ چىقىشىنى تۆۋەندىكىدەك بايان قىلغان:

ھاكىمىيەت ئەرەب ۋە سارت سۇلتانلىرىدىن تۈرك خانلىرىغا ئۆتكەندىن كېيىن ھۇلاگۇخان، سۇلتان ساھىبقىران تۆمۈر كورگان دەۋرلىرىدىن تۆمۈر كورگاننىڭ ئوغلى ۋە ئىز باسارى شاھرۇخ سۇلتان دەۋرىنىڭ ئاخىرىغىچە سەككىزكى، ھەيدەر خارەزىمى، ئاتايى، مۇقىمى، يەقىنى، ئەمىرى، گادابى قاتارلىق تۈركىي تىلىدا يازىدىغان شائىرلار مەيدانغا كەلدى. بىراق مەۋلانە لۇتفىنى ھېسابقا ئالمىغاندا يۇقىرىدا ئېيتىلغان پارسىيىگوي شائىرلار بىلەن تەڭلىشەلەيدىغان شائىرلار چىقمىدى. لۇتفىنىڭ ئەدىبلەر قېشىدا ئوقۇشقا ئەرزىيدىغان بىر قانچە باشلانما بېيىتلىرى بار. بۇ يەردە تىلغا ئېلىنغان سەككىزكى ۋە باشقا تۈرك تىلى شائىرلىرى نەۋائىدىن بۇرۇنقى «ئاۋۋالقى كىلاسسىك دەۋر» چاغاتاي تۈرك تىلى شائىرلىرى بولۇپ،

نەۋائى مەزكۇر رىسالنىڭ باش قىسمىدا بۇ ئەسەرنى يېزىشتىكى مەقسەتنى چۈشەندۈرۈش بىلەن بىرگە، ئەجەم شېئىرىيىتى بىلەن تۈرك شېئىرىيىتىنى سېلىشتۇرۇپ تۇرۇپ، تۈرك شېئىرىيىتىنىڭ شۇ چاغدىكى ئەھۋالىنى تۆۋەندىكىدەك بايان قىلىدۇ:

«چۈن تۈركى ئەلغازى بىلە كىم نەزم ۋاقىئى بولۇپتۇر، ئاڭا زابىتائى ۋە قانۇنى يوق ئىكەن دۇرۇر. ئول فەن راۋاجى ئۈچۈن كىشى ئارزۇ فەنىدە كىتابى يا رسالەئى بىتمەيدۇر». [مىزانۇل ئەۋزان، 61]

نەۋائى ئوخشاش تەشەببۇس بىلەن باشقا جايلاردىكى ۋەزىن بىلەن شېئىر يازمايدىغان شائىرلارغا قارىتا تۆۋەندىكىدەك يازىدۇ.

مۇلايىم تابلغىلار ھەر بەھر ئۇ ۋەزىدە قاپىيە ماتتاققا نەزم ئەيتۈر ئەرمىشلەر ۋە ئارزۇ قائىدە ئۇ زابىستاسىدىن بىۋاقىف ئەرمىشلەر. [مىزانۇل ئەۋزان، 20]

(تۈركىي تىلىدا شېئىر پۈتىدىغانلار) شېئىر تالانتى بارلار قانداقلا ۋەزىندە بولسا مۇۋاپىق شېئىرلىرىدا نەزم پۈتەرگەن، ئارزۇ قائىدە ۋە قانۇنىيەتلىرىدىن بىۋاقىف ئېرۇرلار.

«مەجالسۇن نەفائىس» (1491)

بۇ ئەسەر چاغاتاي تۈركىي تىلىدا پۈتۈلگەن ئەڭ دەسلەپكى شائىرلارنىڭ تەزكىرىسى بولغاچقا، ئەينى ۋاقىتتىكى ئەدەبىياتنىڭ ئەھۋالىنى چۈشىنىشتە ناھايىتى مۇھىمدۇر. بىراق ئاپتور دىباچىدە قىسقىچە بايان قىلغىنىدەك، بۇ ئەسەر زامانداش شائىرلار بىلەن

چاغداش ئەدەبىلەرنىڭ ئىسمىنى يېزىپ قالدۇرۇش زۆرۈرىيىتىدىن قەلەمگە ئېلىنغان بولغاچقا، مۇقەررەر ھالدا قەدىمكى دەۋرلەردىكى ۋە ياكى قەدىمكى ئەدەبىياتقا مۇناسىۋەتلىك مەلۇماتلار كەمچىلدۇر. شۇنداقسىمۇ نەۋائى تەسىرىگە ئۇچرىغان ئاۋۋالقى كىلاسسىك دەۋر چاغاتاي تۈركىي شائىرلىرى توغرىسىدا قىممەتلىك مەلۇماتلار بار. مەسىلەن، مەۋلانە ئاتايى ھەققىدە تۆۋەندىكىدەك قەيد قىلىنغان:

ئۆز زامانىدا شېئىرى ئاتراك ئاراسىدا كۆپ شۆھرەت تۇتتى. قافىيەسىدە ئەيىبناسى بار، ئەمما مەۋلانە كۆپتۈرگەن ئەيتۈر ئەردى، قافىيە ئېھتىياتىغا مۇقەببىاد ئەمەس ئەردى.

شۇنىسى روشەنكى، بۇ يەردىكى «تۈركانە» دېگەن سۆز ئەجەم شېئىرىيىتى دېگەنگە قارشى ئوتتۇرىغا چىققان ئۇقۇمدۇر. مۇنداقچە ئېيتقاندا، ۋەزىن ۋە قاپىيەگە مۇناسىۋەتلىك پارس ئارزۇنىنىڭ قاندىلىرىگە توغرا ئەگەشمىگەن «تۈركانە» ئىدى. نەۋائى ئاتايىنىڭ شېئىرلىرىگە دەل شۇنداق باھا بەرگەن. بۇنى «مىزانۇل ئەۋزان» دىكى بايانى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ قارايدىغان بولساق، نەۋائىنىڭ تۈرك شېئىرىيىتىگە بولغان مەيدانىنىڭ ئەجەم شېئىرىيىتىنىڭ ئۆلچىمىگە مۇۋاپىق كېلىدىغان - كەلمەيدىغانلىقىنى مۇھىم تەنقىد ئاساسى قىلغانلىقىنى تونۇپ يېتىمىز. باشتا كۆرۈپ ئۆتكەن «مۇھاكەمەتۇل لوغەتەين» دىمۇ تۈركىي شائىرلارغا خېلى تۆۋەن باھالار بولۇپ، ئۇلارنىڭ كۆپىنچىلىرى ئەجەم شېئىرىيىتىنىڭ ئۆلچىمىگە توغرا رىئايە قىلغان ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلمىغانلىقى سەۋەبىدىن بولغان بولۇشى مۇمكىن.

«نەسايىمۇلمۇھەببە» (1496 - 1495)

مەزكۇر ئەسەردە قاراخانىيلار سۇلالىسى دەۋرىدە تۈرك تىلىدا يېزىلغان دېداكتىك داستان ئەتەبەتۇل ھەقايقىنىڭ ئاپتۇرى ئەدىب ئەھمەد يۈكەنكى توغرىسىدا تۆۋەندىكىدەك مۇھىم بايانلارنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ. «ۋە ئانىڭ تىلى تۈرك ئەلغازى بىلە ماۋا ئىز ئۇ ناسە ئەھقا گويە ئەرمىش، بەلكى ئاق سەر تۈرك ئۇلۇسىدا ھېكمەتۇنۇقتىلار شائى دۇر ۋە نەزم تەرقى بىلە ئاپتۇر ئەرمىش.

1444 - يىلى «ئەتەبەتۇل ھەقايق»

نىڭ قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى نۇسخىسى ئىشلەنگەن بولۇپ، تۆمۈرىيلەر سۇلالىسى زىيالىلىرىنىڭ مەزكۇر ئەسەر بىلەن ئەدىب ئەھمەد يۈكەنكىنى تونۇش مۇمكىنچىلىكى بار. بىراق يۇقىرىدىكى باياندا كونكرېت ئەسەرنىڭ ئىسمى تىلغا ئېلىنمىغان، بايانمۇ قىسقا، ۋاسىتىلىك خاراكتېرىدە ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەزكۇر بايان ئارقىلىق «ئەتەبەتۇل ھەقايق» نى رەتلەنگەن ئەسەر سۈپىتىدە نەۋائىنىڭ بىۋاسىتە بىلىدىغانلىقىغا ئويلاپ يەتكىلى بولمايدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن 15 - ئەسىردىكى كىشىلەر ئارىسىدا، يەنى ئوردا ۋە خەلق ئارىسىدا ئەھمەد يۈكەنكىنىڭ ھېكمەتلىرىنىڭ كەڭ تارقالغانلىقى ھەققىدىكى مەلۇماتلار دىققەتتىمىزنى تارتىدۇ.

سايرام ئوغلانى

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

Орта Асия вә Қазақстандики уйғурларниң умумий сани тоғрисида гәп қилиштин әввал, кейинки мошу бир - икки йүз жыл ичидә уйғурларниң ижтимаий - сәясий һаятида йүз бәргән вақиәләргә мунасивәтлик тарихий мәнбәләргә бир қәдәр көз жүгәртип өтүшкә тоғра келиду. Сәвәви, уйғурлар бүгүнки Орта Асия вә Қазақстан тәвәсидә истиқамәт қиливатқан башқа кериндаш хәликләр билән бир қоюн болуп, бу тәвәләрдә әзәлдин яшап кәлгән хәлик. Бу тарихий һәқиқәт. Пәқәт кейинки бир - икки йүз жыл ичидә йүз бәргән ижтимаий - сәясий

һадисиләрни мупәссәл йорутуш билән биргә, Пәрғанә вадисидики уйғурларниң сани мәсилиси бойичә мундақ мәлумат бериду:

«И.В. Захарованиң дәлиллишичә 1860 - жылғичә Қоқәнт ханлиғида 200 - 250 миңға йеқин қәшқәрликләр яшиған»⁽¹⁾ Абләт Камалов шундақла әшу пажиелик шараитта Қәшқәр тәвәсидин чикқан уйғурларниң көпинчиси Пәрғанә вадисидики әсли йәрлик туққанлириниң өйигә жайлашқанлиғини һәм тәкитләп өтиду. Тарих пәнлириниң доктори Абылабек Асанқанов «Қирғизстан уйғурлири» мавзулуқ китави-

лида чикидиған вә Қирғизстанда әң көп окулидиған ноузлуқ гезитләрниң бири болған «Дело №...» гезитиниң 19 - март санида 72 яшлиқ (пенсиягә чиққан) КГБ ниң подполковниги Тоқон Усубакуновниң мазкүр гезитниң мухбири.

Э. Сатыбеков билән өткәзгән интервьюси «Плаш вә хәнжәр рыцари» мавзусида елан қилинди. Бу мәлумат «Виждан авазы» гезитиниң 1997 - жили 30 - июнь санидиму йорутилди. Мазкүр интервьюда Тоқон Усубакунов мундақ мәлумат бериду: «... Атмишинчи жылларниң бешидә мени Хитайдин кечип кәлгән

Орта Асиядә бар йоқи 210 миңдин артуғирақ уйғурлар яшайду» дейилгән. Чүшүнүшлиги бу рәқәмләр жуқурида қәйт қилинғандәк, 1970 - 1980 - жилири Совет Иттипакида аһалини ройхәткә елиш һесаби бойичә берилгән сан бойичә елинған. Әнди байиқи 1956 - 1962 - жилири, алди кәйни болуп 8 жыл ичидә чикқан бир миллиондин артуқ уйғурлар нәгә кәтти?! Немишкә бу сан Совет Иттипакиниң аһалини ройхәткә елиш һесавадики уйғурларниң умумий сани жәдвилегә кирмәй қалди?! Көрүп туруптимизки, Орта

ОРТА АСИЯ ВӘ ҚАЗАҚСТАНДИКИ УЙҒУРЛАРНИҢ УМУМИЙ САНИ ҚАНЧӘ БОЛУШИ КЕРӘК?

һадисиләр сәвәплик, уйғур хәлкиниң бир қисми чегариниң у тәрипидә болуп қалған уйғур дияри (СУАР) арилиғида, у яқтин бу яққа йөткүлүп турған. Бу инсанийәт тарихида адәттә болуп туридиған ишлар.

Әнди мәсилени амалниң баричә бир қәдәр айдинлаштуруш үчүн, алди билән Қазақстан вә Орта Асия дөләтлириниң аһалини ройхәткә елиш бойичә кейинки 10 - 20 жыл ичидики дөләт статистиқилириға нәзәр ағдуруп көрәйли. Мәлум болғинидәк, уйғур дияридин кейин қалсила, уйғурлар әң көп яшайдиған жай бу Қазақстан. Қазақстанның 2020 - жилиниң киришигә қарита көрсәткән дөләт статистиқисидә уйғурларниң сани 274.509 адәм, умумий хәлик саниниң 1.47% тәшкил қилиду вә умумий аһали һесаби бойичә 4 - орунда туриду. Қирғизстанда 2020 - жилиниң дөләт статистиқиси бойичә уйғурларниң сани 59367 адәм. Өзбәкистанның 1989 - жылқи дөләт статистиқиси бойичә уйғурларниң сани 35762, 2000 - жилиниң статистиқиси бойичә 19526 гә чүшүп қалған, 2013 - жылдин башлап тамамән көрситилмигән. Түрүкмәнистанда 2010 - жылдики статистика бойичә 2000, һазир 3000 әтрапида. Тажикстанның 2010 - ж. дөләт статистиқиси бойичә уйғурларниң сани 276 адәм. Лекин 2013.03.20. Тажикстан уйғур ассоциациясиниң рәиси Абдукерим Турдакуновниң, мазкүр ассоцианияниң 20 жилиғи мунасивити билән WWW.gazeta.tj, мухбири Гүлчәһрә Усманова билән өткәзгән сөһбитидә «Тажикстанда һазир уйғурларниң сани 5000 миң, шуниң ичидә 3000 Дүшәнбә шәһиридә яшайду» дейилгән.

Әнди бир қәдәр артқа чекинип, тарих сәһипилиригә нәзәр ағдуруп көрәйли. 2005- ж. 30 - сентябрь Алмута шәһиридә өткүзүлгән хәлиқара конференцияниң материаллиридин түзүлгән «Уйғуроведение в Казахстане: традиция и новация» (Қазақстандики уйғуршунаслиқ : әнбәнә вә йеңилиқ) намлиқ топламдин орун алған тарих пәнлириниң доктори, профессор А.К.Камалов өзиниң « XIX - әсирниң ахирида Қәшқәр эмирати ғулиғандин кейин Қәшқәр аһаллисиниң Пәрғанә вадисигә көчүши» мавзулуқ мақалисида, әшу дәвирдә уйғурлар бешиға чүшкән мурәккәп

Уйғурларниң Йәттисуға көчүши

да: « XVIII - әсирниң ахири XIX - әсирниң биринчи йеримида... манжур - хитай һакимийитиниң зулум дәстидин қутулуш үчүн, миңлиған уйғурлар Йәттису вилайитигә вә Пәрғанә вадисигә көчүшкә мәжбур болған. Бәзи мәлуматлар бойичә шу вақитниң өзидә Қоқәнт ханлиғиниң йеригә 85 миңдин 165 миңғичә қәшқәрликләр көчүп чикқан... дәсләп уйғурлар Чуй вә Пәрғанә вадиллирини, Иссиқ - Көл әтрапидики бәзи йәрләрни өвләштүргән...»⁽²⁾ дегән мәлуматни бериду. Филология пәнлириниң доктори Мурат Һәмраевниң «Дәвир сәһипилири» намлиқ китабида « 45373 адәм 1881 - 1883 - жилири рус әскәрлири билән Йәттисуға көчүп чикти »⁽³⁾ дәп язиду. Әшу дәвирдә Или тәвәсидин Йәттисуға көчкән уйғурларниң саниға тегишлик бу рәқәм Мәшүр Рузиевниң «Возрожденный уйгурский народ» (Йәңливаштин туғулған уйғур хәлки)⁽⁴⁾ намлиқ китабида, Иминжан Баһавудунниң «Или Тарихи»⁽⁵⁾ вә башқа мәнбәләрдиму көрситилип өтүлгән.

Әгәр биз жуқуриқи мәнбәләр асаидила, шу вақиттики әсли йәрлик уйғурларни һесапқа алмай пәқәт 100 - 200 жыллар илгири, бүгүнки Орта Асия вә Қазақстан тәвәсигә уйғур дияридин көчүп чикқан уйғурларниң умумий санини һесапқа алсақму 300 миңдин ешип кетиду. Әнди мошула тәвәләрдә истиқамәт қиливатқан уйғурларниң умумий санини мошу тәвәдики бүгүнки дөләтләр статистиқилири бойичә алсақ йәнила шу 300 миң әтрапида чөгүләп жүриду. Әмәлийәттә бу сан нәччә һәссә көпийиши керәк едиғу?!..

Йәнә, толиму әһмийәтлик болған, төвәндики йәнә бир мәлуматқа көңүл бөлүп көрәйли. 1997 - жили рус ти-

муһажирларни қобул қилиш бойичә түзүлгән мәхсус комиссияниң тәрқивигә қошти... биз малийә министрлиги линияси бойичә муһажирларға ихтисадий ярдәм көрситиш вә уларни орунлаштуруш мәсиллири билән шуғуллиандук... мән муһажирлар ичидә 1944 - 1946 - жилири Хитайда жәңгә биргә қатнашқан көплигән жәңгивар сәпдашлирим билән йүз көрүшүшкә муйәссәр болдум... 1956 - жылдин 1962 - жылғичә Орта Асия вә Қазақстанга бир миллиондин артуқ адәм көчүп чикти! Сәккиз жыл ичидә Қирғизстанга 170 миң уйғур, 40 миң қирғиз, 5-6 миң әтрапида туңған в.б. көчүп кәлди»⁽⁶⁾ дәйду. Һәқиқәтән, әшу жәриянда умумий хәлик аммиеси билән нурғун санда зиялийлар, «Шәрқий Түркистан жумһурийити» «миллий армиясиниң офицерлири билән жәнчилири пүтүнләй дегидәк көчүп келип, асасән Қазақстан билән Қирғизстанга жайлашти. Көрүп туруптимиз, гәп 1 миллиондин артуқ адәм үстидә боливатиду. Уларниң ичидә Қирғизстанга чикқан 40 миң қирғиз болса, мәйли 60 миңи қазақ болсун қалған бәри уйғурларғу. Бу адәмләр нәгә ғайип боп кәтти?! 1954 - 1955 - жилири чикқан уйғурларчу техи.

Малик Кабировниң 1975 - жили чикқан «Очерки истории уйгуров Советского Казахстана» (Совет Қазақстани уйғурлириниң тарих очерклири) намлиқ китабида « Совет Иттипакиниң умумий аһалини ройхәткә елиш һесаби бойичә 1970-жыл уйғурларниң сани 173276 адәм «1982- жили йорук көргән вә жуқурида тәкитләнгән Мәшүр Рузиевниң «Возрожденный уйгурский народ» намлиқ китабида: «Қазақстан вә

Асия вә Қазақстанда истиқамәт қиливатқан уйғурларниң умумий сан мәсилисини, тарихий һөжжәт мәнбәләрдә көрситиливатқан санлар билән бүгүнки бу тәвәләрдә дөләтләрниң аһалини ройхәткә елиш бойичә статистика мәһкимилириниң көрситиватқан санлириға селиштуруп анализ қилсақ, пәқәтла маслашмайду вә бу бир сирлиқ, йеппиқ темиға айлинип қалған мәсилә кәби тамамән чүшүнүксиз бир һаләт келип чиқиду.

Хуласилап ейтқанда, Орта Асия вә Қазақстандики уйғурларниң умумий сан мәсилиси өзиниң йәкүнини күтүп турған, тарихчилиримизниң күн тәртивидики очуқ мәсиллидур.

ИЛАВӘ:

Қоқәнт ханлиғи Русия империяси тәрипидин йимирилгәндин кейин 1876 - жили Пәрғанә вадиси Русия империясиниң қолиға өтүп кәткән. 1917 - жили Русия падишаллиғи ағдурулуп мәйданга Советләр һакимийити чикқандин кейин 1920 - жилири Орта Асияни миллий республиқиларға бөлүш жәриянида Пәрғанә вадиси үчкә бөлүнгән болуп, Өзбәкистанның бүгүнки Пәрғанә, Намангән, Әнжән вилайәтлири Өзбәкистанга; Қирғизстанның һазирқи Жәлал - Абад, Ош, Баткен вилайәтлири Қирғизстанга; Соғда вилайити Тажикстанга тәвә болған.

Пайдиланған мәнбәләр:

1. Уйғуроведение в Казахстане: традиция и новация. Алма-Ата. 2006, 98 бәт.
2. Абылабек Асанқанов. Қирғизстан уйғурлири. Бишкек. 2014, 15 бәт.
3. Мурат Һәмраев. Дәвир сәһипилири. Алмута, «Қазақстан». 1972, 5 бәт.
4. Мәшүр Рузиев. Возрожденный уйгурский народ. Алма-Ата, «Казахстан». 1982. 4 бәт.
5. Иминжан Баһавудун. Или тарихи. Бишкек. 2016, 86 бәт.
6. «Дело №...» 1997.03.19.
7. «Виждан авазы». 1997.06.30.

МУЗӘППӘРХАН ҚУРБАН,
шаир, журналист.

Счастье матери

Счастье семьи измеряется не только материальным достатком и богатством - оно измеряется ещё наличием в семье духовного богатства, гармоничных и уважительных отношений между родителями и детьми.

В связи с Международным женским днем 8 марта я хочу кратко рассказать о дружной семье Даутовых, главой которой является Халича апа Ахметова, которая родилась в 1939 году в г.Кульджа СУАР КНР. В 1961 году она переехала в Киргизию, в г. Фрунзе.

В 1966-1998 г. трудилась в трикотажной фабрике «Илбирс» г.Фрунзе на разных должностях. Неоднократно была награждена почетными грамотами и благодарственными письмами фабрики. До выхода на пенсию

она принимала активное участие в деятельности Общества уйгуров «Иттипак», была заместителем председателя Комитета женщин, награждена почетными

грамотами и благодарственными письмами Общества уйгуров, награждена золотой медалью «Мать-героиня» фонда уйгурских женщин «Аманнисахан».

У Халичи апа двое детей, четыре внука и пятеро правнуков. Дочь-

Мухаббат, 1964 года рождения, окончила с отличием Финансово-экономический факультет Института дистанционного обучения БГУ им. К.Карасаева в 2005 году, работает экономистом в торговом комплексе «Мега-Комфорт» г. Бишкек.

Халича апа с племянницей Махирой

Сын Ялкунжан-заместитель ректора БГУ по финансово-хозяйственной части, кандидат экономических наук, выпускник этого же ВУЗа.

Подытоживая это, можем сказать, что Халича апа одна делала все, (муж рано ушел из жизни), чтобы хорошо воспитать своих детей,

и чтобы они все получили высшее образование. Сноха Динара тоже с высшим образованием, она также окончила с отличием Факультет экономики и финансов БГУ, работает по специальности. Халича апа заботливая мать, бабушка и прабабушка, глава дружной и интеллигентной семьи. Я считаю, что в этом и кроется семейное счастье - счастье матери.

На днях, 8 марта 2021 года, в связи с Международным женским днём Халича апа была награждена медалью «ДАТКА АЙЫМ» Ассоциации женщин правоохранительных органов и Форума женщин депутатов Кыргызской Республики. Мы от всего сердца поздравляем Халичу апа с награждением этой медалью и желаем ей крепкого здоровья, долгих лет жизни и семейного благополучия.

Абдурахим Хапизов

Мы все в одной лодке

Сегодня мир сталкивается с большими гуманитарными проблемами. Это пандемия, культурный геноцид целых народов, экологические кризисы. Они заставляют прогрессивных и думающих людей планеты объединяться для целенаправленного противодействия. Уйгурское сообщество г. Каракол выступило с инициативой проведения одного из таких мероприятий.

Речь идет о моделировании при распространении идей и направлений работы Международного комитета Красного Креста (МККК) и Национального общества Красного Полумесяца Кыргызской Республики (НОКП КР) в современной молодежной среде. Другими словами, на мероприятии говорилось о гуманитарных организациях, осуществляющих сегодня свою благородную деятельность в масштабах всего мира. Моделирование среди молодежи - это одно из направлений деятельности на перспективу применительно к рассматриваемым глобальным организациям как проводникам международного гуманитарного права.

Под моделированием понимается имитирование в форме ролевой игры тех или иных фрагментов деятельности МККК и НОКП КР в аспекте взаимодействия. Этот аспект выбран постольку, поскольку само моделирование осуществляется в одном из общеобразовательных учреждений образования в г. Каракол Иссык-Кульской области Кыргызстана.

Модель «МККК – НОКП КР» - это модель, которая была проведена на базе средней общеобразовательной школы № 5 г. Каракол

Иссык-Кульской области в феврале 2021 года. Ее называют каракольской моделью «МККК – НОКП КР». Это первая модель подобного рода. Как сказала директор Иссык-Кульского

представительства Н О К П К Р Кадрылиева Жыпаркуль Барктабасовна, аналогичные модели по выработке образцу будут проводиться во всех учебных заведениях региона, включая вузы.

Со стороны содержания модели актуальной темой для моделирования была выбрана тема пандемии. Организаторами каракольской модели выступили студент 5 курса МИДО МУК Эльдар Абдуллаев (автор идеи), Этнокультурный центр «Ренессанс» сообщества уйгуров г. Каракол (инициатор проекта), представительство НОКП КР в Иссык-Кульской области, завуч-организатор и учащиеся средней школы № 5 г. Каракол.

На тематическом подготовительном заседании организаторов мероприятия были намечены направления и конфигурация модели. На этой основе был разработан и одобрен сценарий модели. Со стороны формы каракольская модель

«МККК – НОКП КР» включает следующие ролевые позиции:

1. Представитель офиса МККК в Бишкеке.
2. НОКП КР:

- 2.1. Президент
- 2.2. Генеральный директор
- 2.3. Представительство в Иссык-Кульской области
3. Полномочный представитель ПКР в Иссык-Кульской области
4. Представитель мэрии г. Каракол
5. Представитель МЧС
6. Представители национально-культурных сообществ (диаспор).

Относительно последней ролевой позиции необходимо сделать пояснение. Дело в том, что основная деятельность как МККК, так и НОКП КР прежде всего ориентирована на экстраординарные события и сфокусирована на задачах гума-

низации конфликтных ситуаций, точнее говоря вооруженных и не вооруженных конфликтных ситуаций. В условиях таких многонациональных государств, как Кыргызская Республика, чаще всего такими ситуациями выступают конфликты, имеющие межнациональный характер. Понятно, что в таких конфликтных ситуациях проблемы пандемии многократно усложняются. Чтобы предотвращать подобные негативные тенденции как в моделях, так и в реальной действительности в обязательном порядке следует привлекать авторитетных представителей этнических групп, проживающих на данной территории.

Мероприятие прошло с большим успехом. На нем присутствовали руководители городского и областного отделов образования, много волонтеров, представители национально-культурных объединений и центров. Будет не лишним отметить большую заслугу в проведении подготовительной работы мероприятия завуча-организатора СШ. № 5 г. Каракол Гюзаль Абдуллаевой, членов школьного парламента Улукбека Аринходжаева, Айяны Маху, Нурсултана Джумагулова, Атая Мукамбетова, Миланы Шамсутдиновой, Лолы Аширбаевой, Малики Турдиевой и других учащихся. Безопасное будущее во многом зависит от нас, и в значительной мере это касается именно подрастающего поколения. В этом главная значимость мероприятия.

Мухаммад Нуриев,
г. Каракол

Человек широкой души и доброты

2020-год вошел в новейшую историю человечества как самый трагический год – как год пандемии коронавируса. В Кыргызстане, с распространением пандемии коронавируса многие благотворительные фонды и организации, отдельные предприниматели и граждане (волонтеры), кому не было безразлично горе и страдания людей, заболевшие этой коварной болезнью, наряду с государственными органами и учреждениями откликнулись на борьбу с этой болезнью и оказывали всемерную медицинскую, материальную и финансовую помощь. Среди наших граждан, активно оказавшие гуманитарную и благотворительную помощь людям, заболевшими коронавирусом были и немало представителей уйгурской общности нашей республики. Среди них мы можем с уважением назвать Илахунова Долкунжана Ярмухамедовича, 1988 года рождения, жителя г. Бишкек, основателя организации «Гильдия Добра», в которую входят 12 благотворительных фондов. «Гильдия Добра» помогает не только городу Бишкек, но и другим регионами нашей республики. Предлагаем вниманию наших читателей благодарственные письма в адрес Долкунжана Илахунова от волонтеров и врачей объединяющая 12 благотворительных фондов организации «Гильдия Добра».

«Для кого-то Долкунжан Ярмухамедович, для кого-то дядя Доля, для кого-то просто Доля, большой, сильный, отзывчивый. За ним как за каменной стеной. Человек с большим сердцем и широкой душой. Открыт для добрых дел, и нетерпим к наживе на людском горе. Готов стоять горой за свой город, за свой народ, за свои идеи. Для нас он некий дед мороз несущий радость. Его теплый прием, как-то сам собою растворяет проблемы. В «Гильдию Добра» возглавляемый Долкунжаном Ярмухамедовичем, волонтеры, как мышки в норку несут добытые ими ценности, которые бережно хранятся именно у дяди Доли. Он как царь Кощей чахнувший над золотом, бережет все, что нажито непосильным трудом и ведёт тщательный учёт. Все знают, что очень скоро все эти богатства найдут своих владельцев. Если хочется добра-идите к дяде Доле. Если правда вам важна-идите к дяде Доле. Если мир достал сполна-идите к дяде Доле. Прекрасный друг, замечательный человек, отзывчивый защитник и прекрасный организатор. У Доли, не простая доля, он людям доброту несёт. И может собствен-

ная доля порой трудна и тяжела, он не предаст на поле боя, добро посеет всем в сердца. Его рука, рука надежды, его улыбка свет души, пусть им всегда гордятся предки, достойный Человек их сын. Его девиз «Дари добро», и он его несёт достойно. Возглавив «Гильдию Добра», собрал вокруг себя достойных. Всех тех, в сердцах которых жар, жар справедливости и чести, не потушить огонь добра, ведь там нет места лжи, бесчестью!»

Виктория Якутина (волонтер).
«Скажи мне, кто твой друг, и я скажу,

Долкунжан Илахунов

кто ты. А еще о человеке очень ярко говорят его дела и окружающие люди. Дядя Доля энеджерджер добра и позитива. Сколько бы социальных акций проводились с ним, ни в одном не облажались. Всегда говорит правду и критикует в позитивном ключе, что даже подумаешь что он сделал комплимент. Он благородный сын родителей, прекрасный отец, позитивный друг и простой человек с большой фигу-

рой и с добрым сердцем.»

Бек Бек (волонтер).
«Меня зовут Дильшад Мамаджанов, врач инфекционист, пульмонолог, хотел бы сказать про человека с огромным сердцем и телом, про человека, что сделал многое, но оставался всегда в тени, про человека, что само Имя его говорит за себя и он достоин своего Имени (Имени Долкунжан) этот человек сам творение добра, чистоты, юмора, и мужества, он сделал многое для населения Кыргызстана и отмечу сделал то же самое что и врачи как мы

, помог стольким людям, что перечислять придется много... Я просто скажу одной фразой ... «Доброта Долкунжана — это то, что может услышать глухой и увидеть слепой...» спасибо что есть такие люди у нас ...»

Дильшад Мамаджанов (врач)
Илахунов Долкунжан Ярмухамедович, 1988 года рождения, гражданин Кыргызской респу-

блики. А если по настоящему, то Долкунжан, рожденный в счастливой семье уйгурского народа, гражданин Мира. Можно провести статистику, скольким людям он помог, но главное, как! Каждый из нас был в сложной жизненной ситуации, а кто-то в чреде сложностей. Так вот именно он помогает слабым людям, но му-

дрость его дел в том, что потом этих людей он делает сильнее. Например, реабилитационный центр «Светлый путь». Имея финансы меценатов (по окончании разработанного им проекта) Долкунжан не купил им еду и не передал деньги. Он закупил материалы для изготовления продукции выпускаемой центром «Светлым путем», оплатил свет, и подарил сотовые телефоны детям, которые хорошо учатся. Таким примером

он и помог, и сделал их сильнее. Его принцип «Не воспитывать иждивенцев».

Его принцип «Помощь нуждающимся» (тем, кто в самом деле нуждается). Его принцип «Чистота и прозрачность фондов» (полная отчетность). Долкунжан, может объединить силы и возможности разных людей перед бедой человека, перед горем нашего народа. Таким образом он является основателем организации «Гильдия Добра», в которую входят 12 благотворительных фондов. «Гильдия Добра» помогает не только городу, но и регионам нашей страны. Долкунжан поддерживает слабых (пожилые люди, детские дома, дети с инвалидностью, многодетные семьи, матери одиночки). Долкунжан поддерживает сильных (врачи, волонтеры, дружинники).

От имени волонтеров г. Бишкек хочу поблагодарить нацию УЙГУРОВ за воспитание таких сыновей.

Вика Карпенко (социальный активист)

P. S. Не так давно был подведен итог благотворительной деятельности «Гильдии Добра» за 2020 год:

медикаменты, СИЗ (средства индивидуальной защиты) для медицинского персонала - 2 000 000 сом.

Бесплатные медикаменты для населения COVID - 500 000 сом

Предоставление кислородных концентраторов на временное пользование для больных (пневмония COVID)

Вода для красных зон (питьевая/Минеральная) - 200 000 сом.

Открытие республиканского штаба, для объединения волонтерских сил. Продуктовая помощь многодетным семьям - более 500 семей.

Продуктовая помощь семьям, в которых дети с инвалидностью - 400 семей

Организация акции «Защитим героев» при поддержке компании HENKEL (СИЗ, лекарства от COVID в три региона, реабилитация врачей в санатории ИК) на сумму 500 000 сом.

Развоз питание на блок посты во время ЧС (военным и сотрудникам милиции) 300 порций в день на протяжении ЧП

Организация и транспортировка питания для медицинского персонала в течении месяца 100 порций в день.

И многое другое.

نۇر ئەلا كۆكتۈرك

تۈركىستان ۋەيران ئەمدى

قەدىم تۈرك ۋەتىنى، ئىسلامىيەتنىڭ يۇرتى، جەننەت ئېدى، بولدى دوزاق تۈركىستان باغرى، قاراغۇغا ئۆزگەردى ۋەتىنىنىڭ كۈندۈزى، خىتايلىرى زىندان قىلدى، تۈركىستان زىندان ئەمدى.

كۆمدىلەر زالىم خىتاي بىر مىللەتنى قانلارغا، چىدىمايدۇ ھېچبىر جان بۇنداق يامان ئازابقا. كۆمدىلەر قىزىل خىتاي تارىخىنى تۇپراققا، خىتايلىرى ۋەيران قىلدى، تۈركىستان ۋەيران ئەمدى.

ئاق قاناتلىق كەپتەرنىڭ قانىدا قان تامچىلار، ھايات قانداق بىلمەستىن ھەر بەدەن بىر جان ساقلار. يازنىڭ تۈمۈز ئىسسىغىدا تىنىم تىرەپ، مۇزلار، خىتايلىرى ۋەيران قىلدى، تۈركىستان ۋەيران ئەمدى.

بەخت نېمە بىلمەيدۇ، سەھنىدىكى ئۆسسۈلچى، سازەندىلەر چالماقتا يىغا-زارە-ماتەمگە. خەلقىنىڭ باغرى قان، مىنىڭ يۈرۈكىم ئاقار، مىللىتىمگە تۈركىستان بەھەيۋەت زىندان ئەمدى.

تۈركىستاننى سېغىندىم

ھەسرەتتىمىنى يازدىم تاققا - تاشلارغا، ھەسرەتتىمىنى يازدىم دېڭىز - ئوكيانغا ھەسرەتتىمىنى يازدىم قىشقا ۋە يازغا جەننەت يۇرتۇم تۈركىستاننى سېغىندىم.

يېشىل ياپراق، بەرگىلەردىن، قۇشلاردىن، كۆلدە تۇرغان كۆكۈش رەڭلىك سۇلاردىن. ھەيۋەت بىلەن تۇرغان كۆكتىن - تاغلاردىن، سورىدىم مەن، تۈركىستاننى سېغىندىم.

بادام كۆزلۈك دىلەلەرنىڭ كۈزىدە، ئاشىقلارنىڭ چالغان مۇغلۇق كۈيىدە. يالقۇنلىغان ئاتەشلەرنىڭ چوغىدا، جەننەت يۇرتۇم تۈركىستاننى سېغىندىم.

يايلاقلاردا تايچاقلارنى كۆرگەندە، ياز بولغاندا شېرىن مېۋە يېگەندە. بىرى ماڭا «ئاھ ۋەتىنىم» دېگەندە، كۆيدى باغرىم تۈركىستاننى سېغىندىم.

ئاي - يۇلتۇزنىڭ پارقىرىغان رەڭگىدە، سەھەر ۋاقتى كۆك ئاسماننى كۆرگەندە. بىرى سازنىڭ دىلتارىغا ئۇرغاندا، جەننەت يۇرتۇم تۈركىستاننى سېغىندىم.

تاڭ ئاتىمايدۇ سەندىكى ئۇزاق كېچىلەر، سىنى يازدى دەپتىرىمگە ھەرىلەر. ھەسرەت بىلەن ئۆتتى نەچچە ئۆمۈرلەر، جەننەت يۇرتۇم تۈركىستاننى سېغىندىم.

ئالدىمىدى مېنى دۇنيا گۈزىلى، ۋەتەن دەيدۇ قەلبىم ئەزەل - ئەزەلى، 60 يىلدۇر شۇ جاھاننى كەزگىلى، ۋەتەن دېدىم تۈركىستاننى سېغىندىم.

ئاخىرلاشتى ئۆمۈم شۇنداق دەردلەردە، كۈرەلىدىم ۋەتەن سىنى ھەسرەتتە، دېسە ئەمدى ساڭا جەننەت بېرىلى، يانا دەيمەن تۈركىستاننى سېغىندىم.

ئابدە - ئابباس نەسرین

مۇڭى كۆچمەس مېلودىيەم

سىرتقا چىقىشقا ھېچبىر ھاجىتىم ئېدى، يوق سېنى ئەسلىۋېلىشتىن باشقا سەن ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان قىزىل رەڭدىكى يامغۇرلۇقنى بولسىمۇ كىيەي دېدىم ئەسلىدە شۇنداق قىزىل كۆينەك كىيگۈم بار ئېدى

قاينام يوللار شۇ قەدەر جىمجىت تېنىق - تېنىق سېغىنچىلار سىتولىبارغا ئېسىلغان تامچىلارخورى ئىنتىزارلىق رېتىمى تۇپراقلاردىن سېنىڭ ھىدىك پورەكلىگەن سەنزارلىق باغرىدا ھۈپپىدە ئېچىلغان يامغۇرلارغا ئوخشاتسام سېنى يۈرۈكۈم قانمايدۇ شۇ قەدەر چوڭقۇرلىدىڭ تۇپرىقىغا مۇنبىتىڭ بولدۇم.

سېنى سېغىنمەن يېزا ھىدىلىرىدىن بولۇق تاغلار تەبەسسۇمدىن سەبى قوزىلار ئەركىلەشلىرىدىن بىرچۈپ قۇشلارنىڭ قاناتلىرىدىن ھەممە - ھەممىلەردىن سېنى سىزىپ چىقىمەن ئاندىن ئۇنى كىيىمىگە تىكىپ كىيىۋالسىمەن چىيىمغا قۇيۇپ ئىچىۋالسىمەن ئىپارىمغا قوشۇپ سۈرۈۋالسىمەن

ئەينەككە قاماپ سۆزلىۋالسىمەن ياستۇقۇم تېگىگە يوشۇرۇۋالسىمەن.

يەنە سەن تۇيۇقسىز چىقىسەن ئاچا يوللاردىن دېڭىز قىرغاقلىرىدىن باغچا ئورۇندۇقلىرىدىن شەبەق نۇرنىڭ ئەڭ قىزىل ئۇچلىرىدىن ئوخشىتىپ ئەتمەكچى بولغان تاماقلېرىمىدىن پاكىزە رەتلەنگەندىن كېيىنكى ئۆيۈمگە رۇخسىتىمىسىزلىق تولۇۋالسىمەن مەن تۇتقان نەرسىلىرىمگە ئارلىشىۋالسىمەن.

كۆزلىرىڭنىڭ يۈگىنىنى ئەسلىرىڭنىڭ يىلتىزىنى ئىلكىمگە ئېلىپ ئۆزۈملا باشقۇرسام مەندىن باشقىنى ئويلىمىساڭ سېغىنىمىساڭ ھوزۇرئالمىساڭ

كۈندەشلىكىم تۇتۇپ قېلىشنى ئېسىمگە ئالغۇمۇ يوق ئۆيۈم تۈگىگىچە چىداپ بولالمايمەن.

مەن يوق يەرلەردە گۈللەرنىمۇ ھىدىلما مىنىڭلا بولغان تەبەسسۇمىڭنى تاشلارمۇ كۆرمىسۇن

سېنى سىيىپ ئۆتكەن شاماللاردىنمۇ سېنى كۆرۈۋاتقان ئۇپۇقلاردىنمۇ كۈنلەيمەن.

نۇرغۇن نەرسىلەر پەقەت سۆيگۈمگە قارشى مەۋجۇت بولۇپ تۇرىشىمىدىكىن؟ ھەسرەت!

ھەستىم ئۈچۈن. ئېم مەندە ئاتقان تاڭ سۆيگۈمدە كۆتۈرۈلگەن قۇياش

مەن يېڭىلىگەن مۆجىزەم مۇڭى كۆچمەس مېلودىيەم

سېنى سېغىنىۋاتىمەن سەنتۈرۈلمەس بىر ۋىسالىنى تىلەۋاتىمەن

ئامىنە ۋاھىت سەدەپ

يوق

بىزنىڭ يۈرىكىمىز يوق يۈرەكنىڭ ئورنىدا پەقەت ھېس - تۇيغۇسىدىن ئايرىلغان ئازاب سۈيىگە چىلانغان بىر پارچە گۆش بار ۋە قاراڭغۇ بىر بوشلۇق.

بىز ئايال ئېدۇق ئايالغۇچى بولۇپ يازالغانتۇق ئەسلىدە نازۇك، خىرۇستال شېشىدەك بىر يۈرىكىمىز بار ئېدى ئۇ پۈتمەس - تۈگىمەس مۇھەببەت بۇلىغى ئىدى.

يات تۇپراقلاردا تەمتىرىگەن پۈتلىرىمىز ۋۇجۇدىمىزنى تۇتۇپ تۇرالىمىدى بەرگە چۈشۈپ چىقىلدۇق ۋەتەنسىزلىكتە.

پارام - پارچە بولغان يۈرەكلىرىمىزنى مېھىر بۇلاقلىرىمىزنى قۇرۇتتى. ئاخىردا ھەممىنى ئۇنۇتتۇق كۈلۈشنى، خۇشاللىقنى، بەختىنى

ھېيتىنى، بايرامىنى، قۇتۇلۇق كۈنلەرنى خۇددى بۇ نەرسىلەر ئەزەلدىن بىزدە بولۇپ باقمىغاندەك.

گۈزەل يۇرتۇم

بېھىش كەبى گۈزەل يۇرتۇم، بۈگۈن زۈلمەتكە ئايلاندى. ئەزىز خەلقىم كۆزىدە ياش، قەپەزدە قۇشقا ئايلاندى.

مۇقەددەس نۇر

ئەي كېچە

يۇلتۇزلار ياققان چىراغتا باشلانغان مۇقەددەس كېچە، زۈلمەتلىرىڭ ياققان ئازاب شاملىرىنىڭ ھارارىتىدە مېنى ئەللەيلىمە.

ھەسرەت ۋە ئۈمىدنىڭ پاسلىدا ياشايدىغان خەلقىمىنىڭ، ساڭا ئوخشاش ئۇزۇن ۋە قاراڭغۇ ھېكايىسىنى تۈگىتىش ئۈچۈن، مەن ئويغانماقچى.

ئەي كېچە! ئۆتكۈنچى ۋاقىتلارنىڭ قەدەملىرىدەك شىپىرلاپ قۇلاق تۇتۇمدا، ئۆلۈكلەرنىڭ شانلىق سىرى ۋە پارلىغان تارىخ ھەققىدە پىچىرلىما.

مېنىڭ روھىم نادامەتتە، يۈرىكىم ئوقۇبەتتە ئۇن سېلىپ يىغلىماقتا، مەن بىخۇتۇقنىڭ پۈتۈن ھېكايىلىرىدىن

گۈزەل - باغۇ چىمەنزارلار، قۇرۇپ قاقشالغا ئايلاندى. بېغىمدا سايرىغان بۇلبۇل، چۆلدە قۇرغۇنغا ئايلاندى.

ئېدى رەستىلىرىڭ ئاۋات، ھاياتلىق ھەر يەردە جۇش تۇرغان. قۇلى باغلاق ھۈنەرۋەننىڭ، بازار مازارغا ئايلاندى.

قۇياش ھەر كۈن چىقار پارلاپ، كۈچى يەتمەس ئىستىماقتا. سۆڭەكتىن ئۆتتى بۇ خورلۇق، يۈرەك مۇز، تاشقا ئايلاندى.

تالاي گۈلدەك ئىپارخانلار، نۇزۇك، رىۋان، ئايخانلار زالىمىنىڭ قولىدا كۈل، قەدىرسىز قۇلغا ئايلاندى.

بۇرۇتلار مىخ بولۇپ كۆزگە، ئېلىندى ئۇچرىغان يەردە. كەبى شىردەك يىگىت ئەركەك، قۇربانلىق قويغا ئايلاندى.

كېيىكتەك ئۆرۈكۈپ بالىلار، كېزەر ھەر ياندا سەرسانە. ئۇۋىسى بۇزۇلغان قۇشتەك، قارا يىتىمغا ئايلاندى.

ئوكۇل، دورا بىدۇرگەچكە بېھۇشلاندى ئەزىز تەنلەر. تومۇردا ئاققان پاك قانلار، بۈگۈن زەھەرگە ئايلاندى.

قەلبتە ئوت بولۇپ ياندى، غەزەپ، ئىنتىقام، پىغان. قىساس ئۈچۈن تۈگۈلگەن مۇش، بولغا، بازغانغا ئايلاندى.

گۈزەل يۇرتۇم، ئەزىز خەلقىم، قىيالىمىمەن ساڭا دائىم يېزىلغان سەندە ھىكايەم، ئۆزىگە ئەلدە يېرىم قالدى.

پۈتۈلدى تارىخىڭ قاندىن، سىنى ئەزىز بىلدۇق جاندىن. سېنى قىلباق ئۈچۈن جەننەت، قەلبلەر ئاتەشكە ئايلاندى.

تەلتۈكۈس ئازاد بولماقچى، قىساس ئوتىدا ۋۇلقان بولۇپ يانماقچى.

سۇمۇرغ

مېنىڭ ئاي يۇلتۇزغا سالغان ئۆيۈم چىقۇنۇشكەچكە كېچىنىڭ قارشى قىرغىقىدىكى قۇياشقا يېڭىدىن بىر ئۆي سالدىم.

ھويلامغا تاش چىراقتىن بىرنى بېكىتىپ

ئوڭ قۇلۇمدا سۇمۇرغنى سول قۇلۇمدا سۆزلەرنى بېقىشقا باشلىدىم.

ئۆيۈمنىڭ دېرىزىسىدىن نۇر ئىچىدىكى زۈلمەت زۈلمەت ئىچىدە ھەقىقەتنىڭ يېرىقلىرىنى ساناۋاتقان بىر ئادەم كۆرۈنۈپلا تۇراتتى.

مەن ئوڭ قۇلۇمدىكى سۇمۇرغقا دېڭىز بۇزىدە لەيلىپ قالغان تۇلۇن ئايىنى تاغ كەينىگە پىتۈۋاتقان كەچلىك شەپقەتنى كۆرسىتىپ جىمجىتقىدا دېدىم: قورقۇمىغىن!

ئەتە قۇياش ئۆرلىسلا سەن يەنە قانات قاقسىمەن.

CNN мухбирлиринин Қәшқәрдики зиярити зор инкас қозғиди

Йеқинда хәлиқара кәчүрүм тәшкилати Хитай һөкүмитинин зулуми сәвәвидин чәт әлләрдики ата-анилири билән жәм болалмай, тирик житимларға айландурулуватқан минлиған уйғур балилиринин пажияси һәққидә муһим доклад елан қилған еди. Улар докладида Хитай һөкүмитинин кәң көләмдә елип бериватқан тутқун қилиш һәрикити вә системилик зулуми сәвәвидин чәт әлләрдики уйғур ата-анилири журтлириға қайтип, балилирини беқиш имканийәтлиридин мәрһум қеливатқанлиғини, йәнә бир яқтин бу балиларниңму ата-анилири туруватқан дөләтләргә берип улар билән жәм болушиға йол қоюлмайватқанлиғини баян қилған. Мәзкур докладта чәт әлләрдә яшаватқан 6 аилинин әһвали йорутулған болуп, һазир Австралиядә яшаватқан Мамутжан шуларниң бири. CNN телевиденияси мухбирлири Хәлиқара кәчүрүм тәшкилатинин докладиға асасән Қәшқәргә берип, Мамутжанниң 5 жилдин яқи көрүшәлмигән қизини тепип көрүшкән.

Мухбирлар Шаңхәй шәһиринин айрупилаңға олтуруп Қәшқәргә қарап маңған. Уларниң диққитини қозғиғини айрупилаң Қәшқәргә йеқинлашқанда айрупилаң хадимлири барлиқ йолувчилардин деризә пәрдисини толук чүшүрүветишни тәләп қилған. Әмма улар немә үчүн йолувчиларниң Қәшқәрни асмандин көрүшигә йол қоюлмайдиғанлиғиға чүшәнчә бәрмигән.

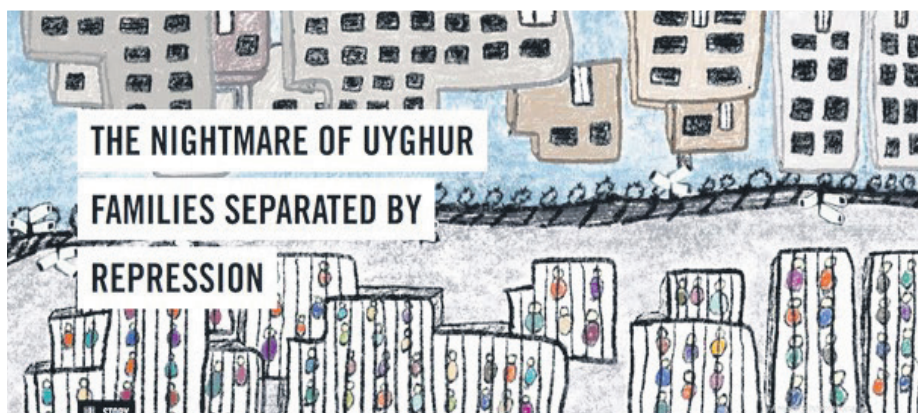
Әлвәттә, CNN мухбирлири айрупилаңдин чүшүп Қәшқәргә қадәм қойғандин башлап, формилик вә формисиз нурғун сақчиларниң өзигә әгишивалғанлиғини байқиған. Уларниң бәзи сәзгүр районларни сүрәткә елиши чәкләнгән. Мухбирлар Қәшқәргә берип иккинчи күни, андин Мамутжанниң ата-анисинин өйини тепип қизи Мухлисә билән көрүшәлигән.

Мухбирларниң баян қилишичә, Мухлисә өзинин әһвали һәққидә жик нәрсә дәләлмәйдиғанлиғинини чүшәнгән мухбирлар «дадинизға дәйдиған сөзиниз барму?» дәп сориганда, бу қиз жиғлап кәткән вә «мән дадамни сөгиндим. һазир йенимда апаму йоқ, дадамму йоқ. Мән улар билән жәм болушни арзу қилимән» дегән.

Мамутжан 2015-жилидин бери икки балиси вә аяли билән көрүшәлмәйватқан болуп, шу жили Мамутжан Малайзиядә докторлуқта окуватқанда аяли Мухәррәм бехәстәликтин паспор-

тини жуттүрүп қойған. Малайзиядики хитай әлчиханиси униң паспорт толуклап бериш илтимасиға қарита Хитайғила беришқа болидиған «ақ паспорт» (саяһәт һөжжити) тарқитип бәргән. Шунин билән аяли нормал иш тәртиви бойичә Қәшқәргә қайтип йеңи паспорт алған. Әмма қайтиш үчүн аз-тола пул жәмләп болғучә уйғур дияридики сәясий бастуруш башлинип кәткән. Буниң билән Мухәррәмниң һежаплиниши, «хәтәрлик дөләт» кә барғанлиқи дегәндәк бир қатар аталмиш «пакт» лар сәвәвидин 2017-жили лагерға қамалған.

CNN телевиденияси

Дәхшәтлик репрессияләр арқилиқ бөлүнгән уйғур аилилири

мухбирлиринин Қәшқәргә қилған бу муһим зиярити елан қилинғандин кейин, биз Мамутжанни зиярәт қилғинимизда у узундин буян йүзини көрмигән қизинин йүзини көргәндә вә жиғлап туруп қилған сөзлирини көргинидә, тил билән тәсвирләп бәргүсиз дәрижидә азапланғанлиғини ейтти.

Мамутжанниң ейтишичә, бу видеода қизинин қилған сөзидин у аялинин һелиһәм лагерда экәнлиғини толук жәзимләштүргән. Чүнки CNN мухбирлири Мухлисәдин «апиңиз қачандин бери лагерда?» дәп сориганда қизи дәрһал бу соални уйғурчә қилип бова-момисиға дәйду вә арқидинла йәнә бир өйдә бирисинин гудуңшиған авазини аңлиниду. Мухбирлар бу кишинин йәрлик һөкүмәт хадимлири экәнлиғини вә бу соалға жаваб беришигә тосқунлуқ қилғанлиғини жәзмләштүриду, бу зиярәтни ахирлаштурушқа мәжбур болиду.

CNN мухбирлири Қәшқәр зияритидә йәнә кәчүрүм тәшкилатинин докладида гуваһлик бәргән аилиләрниң бири нөвәттә Италиядә яшаватқан вә кечәкүндүз журти Қәшқәрдә қалған 4 пәрзентинин йолини көзләватқан Мәһрибан Қадир вә Абликим Мәмтиминниң балилириниму издерикини қилған. Мухбирлар бу балилар солап қоюлған «Пәйзиват

наһийәлик ижтимаий параванлик орни» дәп аталған балилар лагери издәп тепип барған болсиму, даириләр мухбирларниң бу балилар билән көрүшүшигә йол қоймиған. Улар икки сааттин артуқ сақлаш вә һөкүмәт хадимлири билән нурғун талаш-тартишлардин кейин, даириләр аран мухбирларниң балилар билән телефонда көрүшүшигә йол қойған. Улар 4 балиниң бири Йәһия билән синлиқ көрүшкән. Мухбирлар Йәһиядин «сән ата-анаң билән жәм болушни халамсән?» дәп сориганда, Йәһия аран «шундақ» дәпла жаваб берәлигән. Мухбирларниң ейтишичә,

қоюлмайдиғанлиғини, буниңда қандақ бир сәясий сәвәб болуши мумкинлиғини сорайду.

Хитай әлчисини Сүй Тйәнкәй соалниң өзигә жаваб беришниң орниға CNN телевидениясини һақарәтләйду. У: «булар һәммиси ойдуруп чиқилған» дәйду. Кристиана аманпор дәрһал «бу ойдуруп чиқилмиған, әлчи әпәнди» дәйду. Әмма Сүй Тйәнкәй йәнә жаһиллик билән бармиғини шилтип туруп: «CNN телевидениясинин бир қанчә аиливи мәсилини көтүрүп чиқип хәвәр қилиши әхлақсизлик, бу дегән һәқиқий әхбаратчилик әмәс, бу CNN үчүн бир бәхитсизлик» дәйду.

Кристиана Аманпор болса жуқирида дейилгәнләрниң пәкәтла CNN әмәс, бәлки нурғунлиған хәлиқаралиқ органлар, мустәқил тәкшүргүчиләр вә башқа нурғун әхбарат органлириму дөватқан гәплиғини әскәртиду вә Хитай һөкүмити «немә үчүн ирқий қирғинчилик билән шуғуллиниду» дәп сорайду. Сүй Тйәнкәй болса һәрдаим болғинидәк буни рәт қилиду вә журналистларниң ялған гәп қиливатқанлиғини, уйғур елида әслидә террорлуқ барлиғини, һазир террорлуқ қалмиғанлиғини, өзлиринин бу кишиләрни жиғип дөләт қанунини үгитиватқанлиғини ейтиду. Буниң билән Кристиана Аманпор: «әлчи әпәндим, қариганда мән бу йәрдә сиздин соалимға жавап алалмайдиған охшаймән. Шуңа әң яхшиси силәр мустәқил журналистларниң районға беришиға рухсәт қилиңлар, биз өз көзимиз билән көрүп, өзимиз баһа берәйли» дәп сөзини ахирлаштурди.

Мамутжан болса радиомиз арқилиқ Америка вә Австралия һөкүмәтлиригә хитаб қилип, демократик дөләтләрни бу мәселидә қолидин кәлгәнчә уйғурларға ярдәм қилишқа чақирди.

Хитай һөкүмити һәр қетим уйғурлар һәққидики қийин соалларға дуч кәлгәндә «мухбирлар берип көрсун, бизниң ишигимиз очук, бизниң йошуридиған нәрсимиз йоқ» десиму, бирақ CNN мухбирлиринин бу қетимлик зияритидиму охшаш қийинчиликларға, тосалғуларға дучар болуши, Хитай һакимийитинин районда инсанийәткә қарши жинайәт ишләватқанлиғи вә униң һәқиқәтән хәлиқарадин йошуридиған жинайити барлиғиниң йәнә бир испати болуп қалди.

После продолжительной болезни в возрасте 73 лет скончался житель с.Ново-Покровка Ыссык-Атинского района Чуйской области

Кадыров Мавлян Момунович.

Мавлян Кадыров - доктор медицинских наук, профессор кафедры ЛОР болезней, Он являлся автором 55 печатных работ, более 10-ти методических пособий, 2-х монографий, одного очерка, 7-ми рационализаторских предложений и одного авторского свидетельства.

За многолетний плодотворный и успешный труд в медицине, ему было присвоено звание «Отличник здравоохранения Кыргызской Республики» и «Врач высшей категории». Являлся членом ЦК профсоюзов медицинских работников КР.

Мавлян Момунович принимал активное участие в жизнедеятельности Общества уйгуров «Иттипак» КР. Награжден почетными грамотами и благодарственными письмами и медалью «Еһсан» за заслуги перед Обществом.

В связи с кончиной Мавляна Момуновича выражаем свои искренние соболезнования семье и родственникам покойного.

Общество уйгуров КР «Иттипак»

В возрасте 73 лет скончался житель г. Жаркент Талдыкурганской области, «Отличник профтехобразования РК», ученый-агроном, первый аким г. Жаркент, «Почетный гражданин Панфиловского района», «Почетный гражданин Евразийского союза государств», кавалер многих орденов и медалей, замечательный педагог и наставник молодежи

Айсаев Ризайдин Сеитович.

Он был многогранной личностью и был человеком с большой буквы, проработавший на руководящих должностях. В связи с кончиной **Ризайдина Сейитовича** выражаем свои искренние соболезнования семье и родственникам покойного.

Общество уйгуров КР «Иттипак»

Элвида, вәтәһнәрвәр дост!

8-март күни Бишкәк шәһириниң турғуни **Әсәт Яқуп оғли** аләмдин өтти. Әсәт Яқуп оғли 1941-жили, 31-декабрь күни Уйғуристанниң Ғулжа шәһиридә дуняға кәлгән. 1955-жили ата-аниси билән Қирғизстанниң Талас вилайитигә көчүп кәлгән. Кейин, 1959-жили Фрунзе (һазирқи Бишкәк) шәһиригә келип орунлашқан. Бишкәктики №17-училишида окуған. 1964-1966-жиллири Совет Армиясидә хизмәт қилған, Совет Армиясидин кәлгәндин кейин «Чолпон» аяқ-кийим фабрикисидә мастер, 1970-жиллардин башлап Қирғизстан төмүр йолиниң «Ақ-Суу» ресторанида ишлиди. 2001-жили дәм елишқа чикқан. Төмүр йол мәһкимиси уни «Ветеран труда» медали вә нурғун кетим тәшәккүрнамә вә маддий мукапатлар билән тәқдирлигән. Әсәт Яқуп оғли Қирғизстан уйғурлири «Иттипак» жәмийити Ақсақаллар соти комитетиниң һәйәт әзаси қатаридә, Қирғизстан уйғурлири «Иттипак» жәмийитигә кәлгән һәрхил әрзиләрни қарап чиқиш, бир тәрәп қилиш ишлириға қатнашқан. У Қирғизстанда чиқидиған «Иттипак» гезитиниң жанкөйәри еди.

ӘСӘТ ЯҚУП ОҒЛИНИҢ

вапат болуши мунасивити билән мәрһумниң аилисигә, урук-туққанлириға чоңқур қайғуруп тәзийә билдүримиз. Мәрһумниң ятқан жәһи жәннәттә болсун. Амин!

Қирғизстан уйғурлириниң «Иттипак» жәмийити

*Бишкәк шәһиридики Тиливалди һажим
Имин башчилигидики оттуз оғул мәшрәп әһли, шу
мәшрәпниң сабиқ жигитбеши,
Әсәт Яқуп оғлиниң
вапат болуши мунасивити билән мәрһумниң аилисигә,
урук-туққанлириға чоңқур қайғуруп тәзийә билдүриду.*

Қара-Балта шәһириниң турғуни, жамаитимизниң һөрмәтлик ақсақили, «Иттипак» гезитиниң жанкөйәри

САДИҚ КАМАЛ ИБРАҺИМ ОҒЛИ БАРАТОВНИҢ

вапат болуши мунасивити билән мәрһумниң аилисигә урук-туққанлириға, қому-кериндашлириға чоңқур қайғуруп тәзийә билдүримиз.

Мәрһумниң ятқан жәһи жәннәттә болсун!

«Иттипак» жәмийитиниң Қара-Балта шәһәрлик шөбиси Қара-Балта шәһириниң жамаити

Бишкәк шәһири Аламеди́н – 1 кичик райониниң уйғур жамаити, шу мәһәллиниң турғуни

Мирзахаким Нурхажоғлиниң

вапат болуши мунасивити билән мәрһумниң аилисигә, урук-туққанлириға чоңқур қайғуруп тәзийә билдүриду.

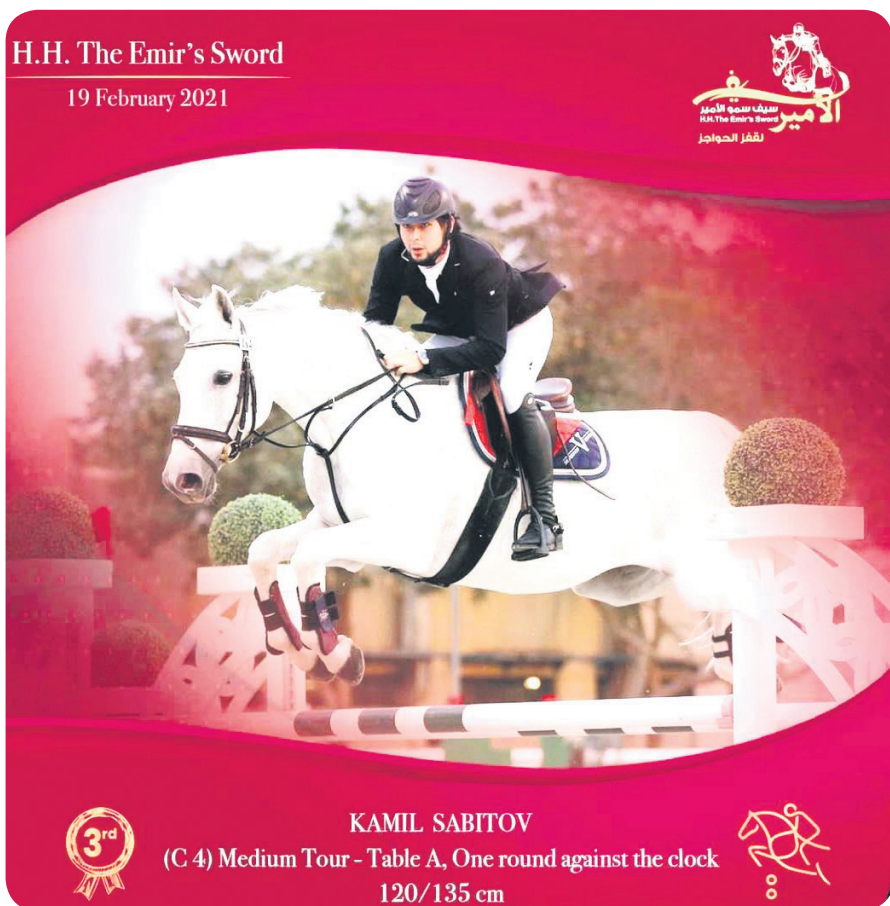
«Тәһри Тағ садалири»
уйғур радиоаңлитиши өз паалийитини башлиди.
Бу аңлитишни һәр сейшәнбә күни саат **17:20** тә **«Қырғыз радиосиниң»** FM 106.9 долқунида аңлишиңлар болиду.
Бишкәк – Чуй - FM 106.9
Талас – FM 107.6
Қара-Буура – FM 103.5
Қара-Кол – FM 103.8
Жалал-Абад – FM 105.9

Каныш-Кыя – FM 104.7
Сулукту – FM 102.5
Иссиқ-Көл – FM 106.0
Нарын – FM 105.0
Алай – FM 101.7
Чоң Алай – FM 102.5

Звёзды спорта

ПОЗДРАВЛЯЕМ!

Очередной успех на международных соревнованиях

В феврале и в марте 2021 года в столице Катара - в г. Доха проходили международные соревнования по конкуру (конно-спортивные соревнования), в которых участвовали 70 спортсменов из таких стран как Катар, Франция, Россия, Швеция, Объединенные Арабские Эмираты, Кыргызстан и др. На данных соревнованиях Кыргызстан представлял наш соотечественник, неоднократный победитель и призер международных соревнований, двухкратный бронзовый призер азиатских игр и чемпион Евразии, мастер спорта международного класса из г. Бишкек **Камильжан Сабитов**. Соревнования по конкуру проходили в три этапа. На первом этапе он завоевал серебро. На последующих втором и третьем этапах он удостоился бронзовыми медалями. Мы от всей души поздравляем Камильжана с серебряной и бронзовыми медалями на этих престижных международных соревнованиях. Сейчас Камильжан Сабитов готовится к финальным соревнованиям Кубка Мира, которые состоятся в конце июля этого года в г.Москве. Отборочные игры финала Кубка Мира будут проходить в три этапа: в апреле (г. Ташкент), в мае (г.Бишкек) и в июне (г.Алматы). Мы пожелаем Камильжану Сабитову больших спортивных побед на аренах финала Кубка Мира.

Абдурахим Ханизов

МИЛОСЕРДИЕ

Заместитель председателя Республиканского этнокультурного центра уйгуров Казахстана, член АНК Долкунтай Абдулхалил принял участие в акции, посвященной ко Дню благодарности, которая проходила 1 марта 2021 года, посетив совместно с Советом матерей при АНК г. Алматы Центр социальных услуг «Шапагат», в котором получают специальные социальные услуги дети, имеющие сложные структуры дефекта, с диагнозами ДЦП, синдром Дауна, дети с тяжелой и глубокой умственной отсталостью, задержкой психического и моторного развития, и передал центру новый телевизор, детские игры и сладости.

Сайт Abdulhalil Aleif

ПОЗДРАВЛЯЕМ!

В февральском номере газеты «Иттипак» было освещено мероприятие День родного языка, проведенный Комитетом женщин ООУ КР «Иттипак», со стихами и танцами выступили юные таланты, среди них был Ихсан Абдраимов. По решению жюри конкурса он был награжден ценными подарками, Поздравляем его с участием в конкурсе.

От имени Женсовета села Ново-Покровка Асиям Малабакиева

Внимание!

Родственники из США ищут родных - Абдуруссула и Зафара Иминовых (сейчас им 42-45 лет) в Кыргызстане и Казахстане. На фотографии 1990 года справа: женщина – Жаннатбуви, сейчас ей примерно 70-75 лет. Слева: мужчина в шляпе - Иминжан Абдрахманов (умер), посередине: женщина - Ошурхан Желил (умерла 2002г), сидят - Абдурусул и Зафар Иминовы сейчас им примерно 42-45 лет. Они жили в Кыргызстане, в г.Ош и в Казахстане.

Родственники, отзовитесь!
Мой вацап номер +996 773999559 – Исмаил Таиров

